ADOLF HITLER

Mein Kampf

Mano kova

SU KRITINIAIS KOMENTARAIS

PROF. EUGENIUSZ CEZARY KRÓL

óbuolys.

ADOLF HITLER

Mein Kampf

Mano kova

SU KRITINIAIS KOMENTARAIS

PROF. EUGENIUSZ CEZARY KRÓL

Lietuviškam leidimui įžangą parašė

DR. ARŪNAS BUBNYS

Vertė

JOLITA NAVICKIENĖ

Nukentėjusiųjų nuo nusikalstamo režimo atminimui,
kaip pamoka ateities kartoms.

TURINYS

Dr. Arūnas Bubnys. Adolfo Hitlerio *Mein Kampf* – nacizmo biblija 9

Eugeniusz Cezary Król. Hitleris ir jo kova 19

Atrinkta bibliografija 87

MEIN KAMPF 97

Asmenvardžių ir dalykinė rodyklė 101

Pratarmė 139

I TOMAS. SĄSKAITŲ SUVEDIMAS 143

1 skyrius. Gimtuosiuose namuose 145

2 skyrius. Mokslo ir kančios metai Vienoje 163

3 skyrius. Bendrieji politiniai apmąstymai iš mano gyvenimo Vienoje 203

4 skyrius. Miunchenas 253

5 skyrius. Pasaulinis karas 281

6 skyrius. Karo propaganda 299

7 skyrius. Revoliucija 309

8 skyrius. Mano politinės veiklos pradžia 329

9 skyrius. Vokietijos darbininkų partija 339

10 skyrius. Žlugimo priežastys 347

11 skyrius. Tauta ir rasė 399

12 skyrius. Pirmasis Vokietijos nacionalsocialistinės darbininkų partijos vystymosi etapas 439

II TOMAS. NACIONALSOCIALISTINIS JUDĖJIMAS 475

1 skyrius. Pasaulėžiūra ir partija 477

2 skyrius. Valstybė 489

3 skyrius. Valstybės pavaldinys ir pilietis 535
4 skyrius. Asmenybė ir folkistinės valstybės samprata 539
5 skyrius. Pasaulėžiūra ir organizacija 549
6 skyrius. Ankstyvųjų laikų kova. Kalbos reikšmė 559
7 skyrius. Kova su raudonuoju frontu 575
8 skyrius. Stipriausias yra tas, kuris veikia vienas 603
9 skyrius. Pagrindinės mintys apie SA prasmę ir organizaciją 613
10 skyrius. Federalizmas kaip kaukė 649
11 skyrius. Propaganda ir organizacija 673
12 skyrius. Profesinių sąjungų klausimas 689
13 skyrius. Vokietijos sąjungų politika po karo 701
14 skyrius. Orientavimasis į Rytus, arba Rytų politika 735
15 skyrius. Savigyna kaip teisė 761

Pabaigos žodis 783

Vardų rodyklė 784

Dr. Arūnas Bubnys

ADOLFO HITLERIO *MEIN KAMPF* – NACIZMO BIBLIJA

Mein Kampf yra vienas reikšmingiausių XX a. politinių tekstų dėl savo poveikio istorijai, tačiau kartu tai yra kūrinys, kuriame skleidžiamos rasistinės, antisemitinės ir autoritarinės idėjos, vėliau tapusios nacistinės politikos pagrindu. Vis dėlto nei to laikmečio politikai, nei kultūros veikėjai, nei autoritetą turintys asmenys nesugebėjo laiku atpažinti ir įvertinti žmonijai pavojingų Hitlerio knygos idėjų. Daug kam šios idėjos atrodė kaip nepavojingo fanatiko fantazijos. Hitleriui atėjus į valdžią Vokietijoje ir pradėjus vykdyti agresyvią vidaus ir užsienio politiką, jau buvo per vėlu. Neapykantos ir blogio sėkla buvo pasėta ir suvešėjo per Antrąjį pasaulinį karą, žmonijai atnešusį nesuskaičiuojamų nuostolių. Reikia pripažinti, kad *Mein Kampf* propaguojama pasaulėžiūra vis dar turi tam tikrą emocinį potencialą ir poveikį kritinio mąstymo neturintiems žmonėms. Hitleris siūlė paprastus receptus, galinčius išgelbėti valstybę ir visuomenę nuo jas slegiančių problemų ir krizių, pasiekti įsivaizduojamą gerovę teritorine ekspansija, išgryninta tautine bendruomene ir socialine bei ekonomine unifikacija. Vokietija pagal Hitlerį turėjo tapti valstybe be konfliktų ir susiskaldymų, sunaikinusia vidaus ir išorės priešus, valdoma neklystančio vado, dominuojančia Europoje, o galbūt ir visame pasaulyje. Svarbu suprasti tokį mąstymo ir veikimo būdą, nes jis vis dar egzistuoja šiuolaikiniame pasaulyje, o Putino valdoma Rusija yra tinkamas to pavyzdys. *Mein Kampf* turėtų būti skaitoma kaip istorinis įspėjimas, rodantis, kokias pasekmes gali turėti neapykantos ideologija ir demokratijos atmetimas.

Knygos atsiradimo kontekstas

Mein Kampf parašymo aplinkybes daugelis istorikų yra detaliai išnagrinėję. Čia trumpai apžvelgsime tik pagrindinius momentus. Po nesėkmingo bandymo įvykdyti valstybės perversmą (1923 m. lapkričio 9 d. vadinamasis Alaus pučas Miunchene) Hitleris su savo bendrininkais buvo nuteisti kalėjimo bausmėmis. Hitleris gavo penkerių metų bausmę, bet Landsbergo tvirtovės kalėjime išbuvo tik devynis mėnesius, turėdamas teisę priimti lankytojus ir gauti siuntinius. Kalėjimo vienutėje Hitleris 1924 m. parašė pirmąjį savo knygos tomą. Savo mintis jis diktavo iš pradžių vairuotojui Emiliui Morisui (*Emil Maurice*), vėliau – Rudolfui Hesui (*Rudolf Hess*). Pastarieji Hitlerio mintis užrašinėjo mašinėle. Hitlerio *Mein Kampf* buvo išleista 1925 m. liepą, praėjus vos keliems mėnesiams po jo išėjimo į laisvę. Hitleris siekė suformuluoti nacionalsocialistinio judėjimo ideologiją, aprašė savo asmeninę patirtį ir jos įtaką savo pasaulėžiūros formavimuisi, analizavo Vokietijos ir Austrijos socialinį ir politinį gyvenimą. Hitlerio ir jo bendrininkų teismas bei kalinimas išgarsino jį ir mažai kam žinomą nacionalsocialistų partiją Vokietijoje ir padėjo jam kurti ryžtingo kovotojo bei kankinio įvaizdį. Knygai atsirasti didelę įtaką turėjo šios aplinkybės: demokratinės Veimaro Respublikos politinis ir ekonominis nestabilumas, stiprus Vokietijos gyventojų nepasitenkinimas sunkiomis Vokietijai primestomis Versalio taikos sąlygomis (teritorijų praradimas, reparacijos ir t. t.). Visa tai skatino antidemokratinių, nacionalistinių ir antisemitinių nuotaikų plitimą pokario Vokietijoje. 1919–1923 m. buvo neramus laikotarpis Vokietijos istorijoje, kupinas politinių kovų, sumaišties ir ekonominių bei finansinių problemų. Didelį įspūdį Hitleriui padarė Benito Musolinio (*Benito Mussolini*) įvykdytas valdžios užgrobimas Italijoje 1922 m. Hitleris siekė pakartoti Italijos fašistų sėkmę užgrobdamas valdžią Bavarijoje ir Vokietijoje.

Pirmasis *Mein Kampf* tomas skirtas autobiografijai ir pasaulėžiūrai. Čia Hitleris pasakoja apie vaikystę Austrijoje, gyvenimą Vienoje, tarnybą Pirmajame pasauliniame kare, įsitraukimą į politiką. Žymus Hitlerio biografas anglų istorikas Alanas Bulokas (*Alan Bullock*) pastebėjo, kad *„autobiografiniai Mein Kampf rėmai yra labai nepatikimi. Hitleris, mitologizuodamas savo asmenybę, pirmiausia turėjo dramatizuoti savo pirmuosius nesėkmių ir savanaudiško gyvenimo metus, pateikdamas juos kaip skurdo, kančios ir vienatvės laikotarpį, kuris išugdė jo, kaip būsimo lyderio, ryžtingumą ir tikėjimą savo jėgomis“*. Svarbiausia šio tomo dalis – jo pasaulėžiūros formavimasis. Hitleris teigia, kad visuomenės raidą lemia „rasinė kova“, o vokiečių tauta esą priklauso „aukštesnei arijų rasei“.

1926 m. gruodį išleistame antrajame *Mein Kampf* tome pateikiama Hitlerio ir nacionalsocialistinio judėjimo politinė programa. Abu knygos tomai iš viso sudaro 782 puslapius. Antrajame tome aptariama nacionalsocialistinės partijos organizacija, propaganda, valstybės valdymas, užsienio politika, teritorinės ekspansijos planai. Čia aiškiai išdėstoma *Lebensraum* („gyvybinės erdvės“) – būtinybės plėstis į Rytų Europą – idėja.

Pagrindinės idėjos

Antisemitizmas ir rasizmas

Centrinė knygos tema – neapykanta žydams. Hitleris kaltina žydus kapitalizmo ir finansų kontrolės siekiu, marksizmo platinimu, Vokietijos pralaimėjimu Pirmajame pasauliniame kare, kultūros „sugadinimu“. Šie teiginiai neturi mokslinio pagrindo ir remiasi sąmokslo teorijomis bei stereotipais.

Įsitikinusiu antisemitu Hitleris tapo gyvendamas Vienoje dar iki Pirmojo pasaulinio karo. Didelę įtaką jo pasaulėžiūros susiformavimui turėjo tuometinis Vienos burmistras Karlas Liugeris (*Karl Lueger*) ir antisemitinė Krikščionių socialinės partijos agitacija. Pirmuosius antisemitinius impulsus Hitleris gavo stebėdamas ir analizuodamas Austrijos socialdemokratų partijos veiklą, kultūrinį ir meninį gyvenimą, skaitydamas kairiųjų ir dešiniųjų partijų spaudą. Jam vis labiau stiprėjo įsitikinimas, kad už visų šių politinių reiškinių slepiasi žydai, kurie kreipia politinį ir kultūrinį gyvenimą sau palankia linkme. Hitleris savo knygoje apie tai rašė: *„Tik žydų tautos pažinimas suteikia raktą į socialdemokratų vidinių, taigi ir tikrųjų ketinimų supratimą. [...] Reikalas tas, kad tiesiog nebuvo įmanoma paneigti, jog devyni dešimtadaliai viso literatūrinio šlamšto, meninio kičo ir teatro nesąmonių turi būti priskirti tautai, kuri nesudaro net šimtosios visų šalies gyventojų dalies. [...] Dabar jau nebesistengiau išvengti žydų klausimo nagrinėjimo, dabar to norėjau. Tačiau taip pat išmokau ieškoti žydo visose kultūrinio ir meninio gyvenimo srityse bei įvairiausiose jo apraiškose, tad dabar susidūriau su juo ten, kur mažiausiai to tikėjausi.*

Kai atpažinau žydą kaip socialdemokratų partijos lyderį, tarsi praregėjau. Ilga vidinė kova pagaliau baigėsi. [...] Iš silpno pasaulio piliečio tapau fanatišku antisemitu.“

Hitleris žmoniją skirsto į „aukštesnes“ ir „žemesnes“ rases. Tokia hierarchija pateikiama kaip tariamai natūrali, nors šiuolaikinis mokslas ją visiškai paneigia. Hitlerio supratimu, istorija buvo ir tebėra rasių kovos arena, kurioje aukščiausia

rasė – arijai – kovoja su mirtinomis bevertėmis rasėmis, pirmiausia su parazitine žydų rase. Pagal socialdarvinistines teorijas, dariusias įtaką Hitlerio pasaulėžiūrai, silpnieji turi pasiduoti stipresniesiems, nepaisant moralinių ir etinių taisyklių. Žiaurioje kovoje už būvį, Hitlerio manymu, gali laimėti tik tokia tauta, kuri griežtai saugo savo rasinį grynumą, etnines ir kraujo vertybes. Hitleris sujungia rasines, etnines ir kraujo vertybes su priešiškumu ir neapykanta žydams. Taip jis savo nors ir iškreiptą bei paranojišką pasaulėžiūrą suformuoja į vientisą ir nuoseklią sistemą. Hitlerio įsitikinimu, Dievo apvaizda jam skyrė misiją išlaisvinti Vokietiją ir visą pasaulį nuo *„amžino ir mirtino priešo“* – žydų. Hitleris susiejo žydus su marksizmu ir bolševizmu ir platino „žydokomunos“ stereotipą. Viename knygos skyriuje jis rašė: *„Žydų marksizmo doktrina atmeta aristokratišką gamtos teisę ir vietoj amžinosios, viršesnės jėgos ir galios teisės įveda masiškumą ir jo negyvybingą inerciją. Taip ji iškreipia žmogaus asmenybės vertę, neigia tautos ir rasės reikšmę ir taip atima iš žmonijos jos egzistencijos bei kultūros pagrindus. Tapusi visatos pagrindu [marksizmo doktrina] sugriautų bet kokią žmonėms suprantamą mąstymo tvarką. Ir kaip tokio dėstymo taikymo pasekmė šiame didžiausiame, atpažįstamame organizme galėtų būti tik chaosas, taip ir Žemėje šios planetos gyventojams tai reikštų jų pačių žlugimą.*

Jei žydas, remdamasis savo tikėjimu marksizmu, nugalės šio pasaulio tautas, tai jo pergalės vainiku taps žmonijos mirties šokis, o ši planeta, netekusi žmonių, vėl klajos po kosmosą, kaip kadaise prieš milijonus metų.

Amžinoji gamta negailestingai keršija už savo įsakymų pažeidimą.

Taigi šiandien tikiu, kad veikiu pagal Visagalio Kūrėjo valią: gindamasis nuo žydo, kovoju už Viešpaties kūrinį.“

Valstybė ir santvarka

Hitleris akcentavo, kad valstybė nėra savaiminis tikslas, bet priemonė tikslui pasiekti. Nors be valstybės neįmanoma sukurti aukštos kultūros, pati valstybė nėra svarbiausias kultūros veiksnys. Svarbiausias kultūros veiksnys esą yra rasė, sugebanti kurti kultūrą. Rasių ir tautų maišymąsi, ypač „aukštesnių“ rasių su „žemesnėmis“, Hitleris laikė didžiausiu blogiu. Esą toks kraujo susimaišymas visada lemia aukštesnių rasių degradaciją, kultūros nuosmukį ir valstybių žlugimą.

Hitlerio supratimu, valstybė turėjo sujungti nacionalinį veiksnį su rasiniu pagrindu. Didelę įtaką Hitlerio pasaulėžiūrai darė vokiečių ir austrų nacionalizmo atmaina – folkizmo ideologija, jungusi imperializmo, rasizmo, antidemokratines ir antimarksistines idėjas. „Folkistinė valstybė“ turėjo rūpintis aukštesnio lygio rasinių

elementų išsaugojimu, užtikrinti ne tik tautos išlikimą, bet ir tobulinti jos dvasinius ir idėjinius gebėjimus. Šiems siekiams įgyvendinti reikia rūpintis kraujo grynumu, gelbėti santuoką nuo nuolatinio rasės paniekinimo, vykdyti fiziškai ir psichiškai neįgalių asmenų selekciją. Demokratija vaizduojama kaip silpna ir neveiksminga sistema. Hitleris labai neigiamai vertino Austrijos parlamento veiklą, vadindamas parlamentarus plepių ir melagių draugija. Hitlerio žodžiais, *„tik žydas gali girti instituciją, kuri yra tokia pat purvina ir melaginga kaip jis pats. [...] Priešingai, tikroji germaniškoji demokratija grindžiama laisvu lyderio pasirinkimu ir jo įsipareigojimu prisiimti visą atsakomybę už savo veiksmus. Joje nėra jokio balsavimo [siekiant gauti] daugumą atskirais klausimais, o tik vienintelio asmens paskyrimas, kuris vėliau už savo sprendimą turės atsakyti savo turtu ir gyvybe.“*

Hitleris propagavo vieno lyderio valdžią, absoliutų paklusnumą, opozicijos slopinimą. Tai vėliau tapo fiurerio principo (*Führerprinzip*) – vadizmo – pagrindu. Tokiai valstybei kurti būtinas auklėjamasis darbas, kuris turėtų būti grindžiamas *„visiškai sveikų kūnų ugdymu*“, charakterio, valios stiprinimu. Dvasinių gabumų ugdymas yra vėlesnis etapas. Pagrindinis vaidmuo ugdant šias savybes turi tekti mokyklai. Hitlerio įsitikinimu, vokiečiai, saugantys savo nepriekaištingos rasės kraujo grynumą, turėjo tapti būsimos Hitlerio folkistinės valstybės pagrindu. Būsimos nacistinės valstybės sukūrimą turėjo įgyvendinti nacionalsocialistų partija (NSDAP), vadovaujama neribotų galių vado Adolfo Hitlerio. Svarbiausi nacių partijos pagalbininkai turėjo būti smogikų būriai (*Sturmabteilung*, SA) ir išplėtotas propagandos aparatas.

Nacionalizmas ir revanšizmas

Hitleris kritikavo iki Pirmojo pasaulinio karo Vokietijos imperijos vykdytą užsienio politiką, kuri buvo sutelkta į kolonijų įsigijimą ir prekybą. Jis ragino sutelkti dėmesį į kontinentinės galios stiprinimą užkariaujant naujas Europos žemes. Pirmas svarbus žingsnis kuriant stiprią valstybę turėjo būti vokiškai kalbančių žemių suvienijimas. Hitleris pabrėžė, kad vokiškoji Austrija privalo sugrįžti pas didžiąją vokiškąją motiną, nes šios žemės yra to paties Reicho kraujas. *„Vokiečių tauta neturės moralinės teisės vykdyti kolonijinės politikos tol,* – rašė Hitleris, – *kol negalės užtikrinti savo sūnums vienos bendros valstybės. Tik tada, kai paskutinis vokiečių tautybės žmogus atsidurs tarp Reicho sienų, bet jam nebus galima užtikrinti maisto, iš tautos poreikio gims moralinė teisė užkariauti svetimą žemę.“*

Daug dėmesio Hitleris skyrė Didžiajai Britanijai, kurią įsivaizdavo kaip galimą partnerę Europoje, padėsiančią palaikyti jėgų pusiausvyrą ir neleisti įsigalėti

Prancūzijai. Kitas strateginis Vokietijos partneris turėjo būti Musolinio valdoma Italija. Vokietijos gerovę ir galybę turėjo užtikrinti ekspansija į Rytų Europą: *„Pradedame ten, kur baigėsi prieš šešis šimtmečius. Sustabdome amžiną germanų žygį į Europos Pietus ir Vakarus ir nukreipiame žvilgsnį į šalį Rytuose.“* Ten esanti Rusija esą jau pribrendusi žlugti, nes joje valdžią užgrobė žydiškas bolševizmas. Su tokia valstybe esą neįmanomos jokios sąjungos. Hitleris rašė, kad žydų viešpatavimo Rusijoje pabaiga bus ir Rusijos valstybės pabaiga.

Knygoje reikalaujama panaikinti Versalio sutartį, suvienyti visus vokiečius, atkurti Vokietijos karinę galią.

Lebensraum – gyvybinė erdvė

Hitleris tvirtina, kad vokiečių tautai reikia daugiau teritorijos, ypač Rytų Europoje. Ši idėja tiesiogiai susijusi su vėlesne agresija prieš Lenkiją, Sovietų Sąjungą ir kitas šalis. Hitleris rašė, kad vokiečių kardas nuties kelią vokiečių plūgui, kad *„vokiečių gyvenamoji erdvė Rytuose“* taptų realybe. Ši naujoji erdvė turės aprūpinti būsimą Vokietiją maistu ir reikalingomis žemėmis.

Taigi būsimoji Vokietijos užsienio politikos kryptis turėjo smarkiai skirtis nuo kaizerinės Vokietijos užsienio politikos.

Propaganda ir retorika

Nors *Mein Kampf* dažnai laikoma prastai parašyta literatūriniu požiūriu, joje naudojami veiksmingi propagandos metodai, emocingas kalbėjimas. Labai svarbiu propagandos uždaviniu Hitleris laiko esamos padėties suardymą ir jos persmelkimą nauja teorija. Hitleris akcentavo propagandos agresyvumą bei teigė, kad *„propagandos užduotis yra ne moksliškai šviesti individą, o atkreipti masių dėmesį į tam tikrus faktus, įvykius, būtinybes ir pan. Tik šiuo principu jų reikšmė turėtų pasiekti masių mąstymo horizontą“*. Hitlerio teigimu, propaganda neturi vadovautis objektyvios tiesos kriterijais, svarbiausia yra propagandos veiksmingumas. Propaganda turi būti nukreipta į žmonių jausmus, ne į protą. Propagandos veiksmingumui svarbus nuolatinis jos teiginių kartojimas.

Hitleris savo kalba nuolat kuria pažeminimo jausmą (*„Vokietija buvo išduota“*), baimę (*„tautą sunaikins priešai“*), viltį (*„stiprus lyderis išgelbės tautą“*). Dar vienas būdas – „priešo“ konstravimas: visos problemos suvedamos į vieną kaltininką – žydus ir kitus „priešus“. Tai supaprastina sudėtingus socialinius klausimus. Hitleris vartoja

biologijos, istorijos ir sociologijos terminus, siekdamas savo idėjoms suteikti tariamo moksliškumo.

Socialiniai klausimai ir turtinė nelygybė

Socialinės ir turtinės nelygybės klausimai Hitleriui rūpėjo. Gyvendamas Vienoje jis patyrė skurdaus materialinio gyvenimo laikotarpius ir gana aštriai savo knygoje kritikavo Vienoje matytą darbininkų skurdą ir iš to kylančias žmonių moralinio degradavimo problemas. Hitleris taip pat kritikavo Habsburgų dinastiją dėl to, kad ji nesirūpino vargingiausiai gyvenančiais Austrijos-Vengrijos imperijos gyventojų sluoksniais ir neturėjo socialinės rūpybos įstatymų. Vis dėlto Hitlerio dėmesys šiems klausimams buvo specifinis. Jį labiausiai jaudino skurdo ir turtinės nelygybės poveikis piliečių tautiniam sąmoningumui ir žmonių demoralizacijai. Aprašydamas savo gyvenimą Vienoje, jis daro išvadą: *„Tautos „nacionalizacijos“ problema yra sveikų socialinių sąlygų, kaip individo auklėjimo pagrindo, sukūrimas. Tik tas, kuris per auklėjimą ir mokyklą pažįsta savo tėvynės kultūrinę, ekonominę, o svarbiausia – politinę didybę, gali savyje išugdyti ir išlaikyti tą vidinį pasididžiavimą, kad jam leidžiama priklausyti tokiai tautai. Nes kovoti galiu tik už tai, ką myliu, o mylėti galiu tik tai, ką gerbiu, o gerbti galiu tik tai, ką bent jau pažįstu.“*

Istorinis poveikis

Po 1933 m., kai Hitleris tapo Vokietijos kancleriu, *Mein Kampf* buvo plačiai platinama: jaunavedžiams dovanojama valstybės vardu, naudojama mokyklose ir partinėje edukacijoje, išversta į daugelį kalbų. Vokietijoje iki Antrojo pasaulinio karo pabaigos buvo išleista beveik 12,5 mln. knygos egzempliorių. Tikėtina, kad Hitlerio knygą dar jam gyvam esant perskaitė milijonai vokiečių ir užsienio šalių piliečių. Manytina, kad nemažai ją perskaičiusiųjų žavėjosi Hitleriu ir nacistine ideologija. Viešai reiškiamų kritinių balsų ir recenzijų Europoje ir pasaulyje buvo gerokai per mažai, kad būtų galima neutralizuoti *Mein Kampf* poveikį skaitytojų masėms.

Daugelis istorikų pabrėžia, kad knygoje jau buvo aiškiai matomos būsimos nacistinės politikos kryptys: agresyvi ekspansija, antisemitizmas, demokratijos sunaikinimas, totalitarinės valstybės kūrimas.

Vis dėlto kai kurie tyrėjai pažymi, kad knyga nėra nuoseklus veiksmų planas – joje daug prieštaravimų ir miglotų teiginių. Lenkų istorikas Eugenijus Cezaris Krolis

(*Eugeniusz Cezary Król*) taikliai pastebi, kad įtemptoje ir įaudrintoje pokarinės Vokietijos atmosferoje vyko varžybos, kas garsiau šauks, kas griežčiau formuluos savo politinę programą. Politiniam populiarumui buvo svarbu, ar partijai vadovauja charizmatiškas lyderis. Be abejo, Hitlerio knyga turėjo poveikį tiems skaitytojams, kurie mėgo agresyvų pasakojimo stilių, kurie buvo radikalių dešiniųjų pažiūrų, kurie laukė stipraus vado ir Vokietijos gelbėtojo bei jos galybės atkūrimo.

Literatūrinis vertinimas

Mein Kampf dažniausiai kritikuojama dėl ilgų, painių sakinių, nuolatinių nukrypimų, pasikartojimų, emocinio, o ne analitinio tono. Net ištikimas Hitlerio bendražygis Jozefas Gebelsas (*Joseph Goebbels*), būsimas Trečiojo Reicho švietimo ir propagandos ministras, savo dienoraštyje Hitlerio knygos stilių apibūdino kaip nepakeliamą. Pats Hitleris netiesiogiai pripažino knygos stiliaus trūkumus pratarmėje: „*Žinau, kad žmones sunkiau įtikinti raštu nei žodžiu ir kad kiekvienas didelis judėjimas šioje žemėje savo plėtrą pasiekė didžiųjų oratorių, o ne didžiųjų rašytojų dėka*.“

Literatūros istorijoje *Mein Kampf* vertinama ne dėl meninės kokybės, o dėl politinio poveikio.

Šiuolaikinis vertinimas

Po Antrojo pasaulinio karo knyga daugelyje šalių buvo ribojama. Vokietijoje autorių teisės į ją ilgą laiką buvo kontroliuojamos; 2016 m. Vokietijoje pasirodė kritinis akademinis leidimas su išsamiais komentarais. Šiandien istorikai *Mein Kampf* tyrinėja kaip totalitarinės ideologijos šaltinį, antisemitizmo istorijos dokumentą, propagandos veikimo pavyzdį, perspėjimą apie demokratijos pažeidžiamumą. Svarbu suprasti, kad akademinis tyrimas nereiškia šių idėjų priėmimo.

Kodėl ši knyga svarbi istorijos studijoms

Mein Kampf leidžia pamatyti, kaip ekonominiai ir politiniai sunkumai gali būti paversti neapykantos politika, kaip charizmatiškas lyderis kuria „tautos išgelbėjimo“ naratyvą, kaip propaganda supaprastina sudėtingas problemas, kaip rasistinė ideologija gali būti pateikiama kaip „mokslas“ ir kaip demokratinės institucijos gali būti diskredituojamos iš vidaus.

Dėl šių priežasčių knyga dažnai nagrinėjama politologijos, istorijos, sociologijos ir komunikacijos studijose. Kritiniai *Mein Kampf* leidimai, ypač postsovietinėse šalyse, svarbūs ir tuo, kad gali padėti įveikti nesveikos sensacijos ir „uždrausto vaisiaus“ fenomeną, stabdyti populistinių idėjų plitimą.

IŠVADOS

Mein Kampf yra ne tiek literatūros kūrinys, kiek ideologinis manifestas. Jo pagrindinės tezės – rasinė hierarchija, antisemitizmas, autoritarizmas ir ekspansionizmas – buvo neatsiejamos nuo nacistinės politikos, kuri sukėlė Antrąjį pasaulinį karą ir Holokaustą.

Analizuojant šią knygą, svarbiausia atskirti istorinį tyrimą nuo ideologinio pritarimo, vertinti teiginius pagal šiuolaikinio mokslo ir žmogaus teisių standartus, suprasti, kaip pavojingos idėjos gali tapti politine jėga. Todėl *Mein Kampf* šiandien pirmiausia skaitoma kaip istorinis perspėjimas, rodantis, kokias pasekmes gali turėti neapykantos ideologija ir demokratijos atmetimas.

Eugeniusz Cezary Król

HITLERIS IR JO KOVA

Autorius

Adolfas Hitleris (*Adolf Hitler*), gimęs 1889 m. Austrijos miestelyje Braunau prie Ino upės, užaugo neturtingoje muitinės pareigūno šeimoje. Dėl despotiško tėvo elgesio dažnai kildavo konfliktų su užsispyrusiu sūnumi[1]. Ramybę namuose bandė išsaugoti švelnaus būdo motina. Ji ne kartą stojo ginti sūnaus, kuris jai atsakydavo gilia meile ir prieraišumu. Tai buvo bene žmogiškiausias jaunojo Hitlerio, linkusio į introvertiškumą, užsisklendusio, daug skaitančio ir mintyse kuriančio savitą pasaulį, veikiamą mylimo Richardo Vagnerio (*Richard Wagner*) operų vaizdinių, charakterio bruožas. Besimokydamas Adolfas neparodė jokių ypatingų pomėgių ar gabumų, todėl vidurinės mokyklos nebaigė. Tačiau jo aistra tapo tapyba, todėl, nepaisydamas tėvo prieštaravimų, jis nusprendė stoti į Vienos dailės akademiją, kurioje iš kandidatų nebuvo reikalaujama brandos atestato. Ten jis bandė įstoti du kartus – abu nesėkmingai. Jį vertinę asmenys, nors ir pastebėjo tam tikrą kandidato talentą, pasiūlė jam galbūt studijuoti architektūrą, tačiau tam reikėjo brandos atestato[2].

Nepaisant gilaus nusivylimo, Hitleris liko Austrijos-Vengrijos sostinėje. Ten jam vis labiau nesisekė. Pragyvenimo šaltinis – dalis paveldėjimo po motinos mirties, tetos paskolinti pinigai ir našlaičio pensija – greitai išseko, tuo labiau kad iš pradžių jis gyveno ne pagal savo galimybes, nesirūpindamas nuolatiniu darbu. Todėl buvo priverstas gyventi benamių vyrų nakvynės namuose, gaudamas kuklias pajamas iš atsitiktinių darbų ir parduodamas savo paties tapytus atvirukus. Šiuo labai sunkiu laikotarpiu jam teko pažinti ir sostinės Vienos šviesas, ir šešėlius – nuo imperatoriaus dvaro prabangos ir elito turtų iki žemiausių sluoksnių skurdo, jų nepaprastai sunkių gyvenimo ir darbo sąlygų.

Hitlerį ypač sujaudino Vienos gyventojų įvairovė – spalvingas įvairių tautų, apgyvendinusių didžiulę Habsburgų monarchiją, kaleidoskopas. Tuo metu įsitvirtino jo vėliau išplėtotos prielaidos ir stereotipai: panieka Austrijos-Vengrijos valstybei, rasinės ir etninės obsesijos, nukreiptos prieš žydus ir slavus. Jame įsitvirtino Vokietijos Reicho kultas. Hitleris jautėsi ne tik Austrijos vokiečiu, bet ir būsimos valstybinės struktūros, suvienijančios Austriją su Vokietija ir galbūt visas vokiškai kalbančias Europos teritorijas, piliečiu.

Jis stiprino savo įsitikinimus bendraudamas su nacionalistinėmis ir antisemitinėmis grupuotėmis, kurių tuometinėje Vienoje netrūko[3]. Asmeninių pavyzdžių jis sėmėsi stebėdamas Austrijos pangermanistinio judėjimo lyderio Georgo fon Šėnererio (*Georg von Schönerer*) arba demagoginiais viešais pasisakymais pagarsėjusio Vienos mero Karlo Liugerio (*Karl Lueger*) veiklą. Jis įtvirtino savo politines antipatijas, visų pirma smerkdamas socialdemokratinį judėjimą ir Vienos „pasaulinę“ spaudą. Jis labai daug skaitė, daugiausia antidemokratinių ir antisemitinių pažiūrų autorius, tokius kaip Hiustonas Stiuartas Čemberlenas (*Houston Stewart Chamberlain*), Artiuras de Gobino (*Arthur de Gobineau*) ir Paulas de Lagardas (*Paul de Lagarde*)[4].

1913 m. gegužę, pagaliau gavęs ilgai lauktą dalį tėvo palikimo, Hitleris nusprendė palikti Vieną, kuriai dėl įvairių priežasčių nejautė nė menkiausios simpatijos. Taip pat bijojo, kad Austrijos valdžia, laikinai atidėjusi šaukimą, gali jį pašaukti į kariuomenę, o to jis norėjo išvengti bet kokia kaina. Kelionės tikslu tapo Miunchenas, kur jis tikėjosi (jau trečią kartą) įstoti į tapybos studijas.

Tačiau jam nespėjus priimti sprendimo, prasidėjo karas, kurį Hitleris sutiko su dideliu entuziazmu. Jis savanoriškai įstojo į vieną iš Bavarijos pulkų ir 1914 m. spalio viduryje atsidūrė Vakarų fronte Ipro, Araso ir Somos upės regione, o vėliau vėl prie Araso. Jis kovojo drąsiai, buvo sunkiai sužeistas, o karo pabaigoje nuo kovinių dujų buvo laikinai praradęs regėjimą. Jis du kartus buvo apdovanotas Geležiniu kryžiumi, taip pat paaukštintas iki grandinio (*Gefreiter*). Praėjus kelioms dienoms po paliaubų pasirašymo ir karo veiksmų pabaigos, iš Pasevalko ligoninės jis grįžo į Miuncheną.

Bavarijos sostinę sukrėtė riaušės, kurias kurstė, viena vertus, dešiniosios milicijos (*Freikorps*), kita vertus, kraštutinės kairės grupuotės; 1919 m. balandį trumpam įsigalėjo Bavarijos Tarybų Respublika. Tuo metu Hitleris prisistatė į savo pulką, kurio vadovybė jį paskyrė įvairiems kontrolės ir tvarkos palaikymo darbams. Tačiau galiausiai, pastebėjusi jo gyvą susidomėjimą politika, jį paskyrė į specialią grupę (*Bayerische Reichswehr Gruppenkommando*), užsiimančią demobilizuotų karių ir atgimstančių politinių grupuočių stebėjimu bei antikomunistine indoktrinacija.

Būtent tokiu statusu trisdešimtmetis Hitleris 1919 m. rugsėjo viduryje atsidūrė nedidelės Vokietijos darbininkų partijos (DAP) susirinkime. Per trumpą laiką jis perėmė jos vadovavimą, pasiekė, kad ji būtų pervadinta Vokietijos nacionalsocialistine darbininkų partija (NSDAP), suteikė jai agresyvų ir populistinį pobūdį. Remdamasis savo kario nuopelnais, jis subūrė aplink save neseniai pasibaigusio karo veteranus, žmones, nesugebančius prisitaikyti prie naujos socialinės padėties, laukiančius ryžtingų ir veiksmingų sprendimų.

Naujai išrinktas NSDAP lyderis (*Führer*) 1920 m. vasarį prastūmė dvidešimt penkių punktų partijos programą, kurioje greta antikapitalistinių šūkių (pavyzdžiui, trestų nacionalizavimas, didžiųjų universalinių parduotuvių komunalizavimas, lupikavimo panaikinimas, mirties bausmė spekuliantams) buvo numatyta valstybės aparato centralizacija, žydų atstūmimas į visuomenės paraštes, teisės aktų ir kultūros politikos formavimas pagal rasinius kriterijus. Savo kasdienėje politinėje veikloje Hitlerio partija reikalavo griežtai nubausti „lapkričio nusikaltėlius“ (*Novemberverbrecher*), t. y. politikus, atsakingus už karo pabaigą ir „lapkričio demokratijos“ (*Novemberdemokratie*) – parlamentinės demokratijos sistemos, žmonių vadinamos Veimaro Respublika, – sukūrimą. Buvo reikalaujama nutraukti „įsipareigojimų vykdymo politiką“ (*Erfüllungspolitik*), t. y. atsisakyti Vokietijos valstybės įsipareigojimų, įtvirtintų 1919 m. birželio pabaigoje pasirašytos Versalio taikos sutarties nuostatose.

Tuo metu Vokietijoje buvo nemažai grupuočių, skelbiančių panašius šūkius, tačiau nacionalsocialistų partija išsiskyrė tam tikromis būdingomis savybėmis. Visų pirma tai buvo vado principo taikymas, t. y. griežtas narių pavaldumas vadovams, vis aukštesniems vadovų hierarchijoje, kurios viršūnėje buvo vadas – fiureris. Partijos programa, savaime eklektiška ir sukurta *ad hoc* (šiam tikslui – red.), buvo pritaikyta tikslingos ir nuoseklios propagandos reikalavimams, pasitelkiant prieinamas žiniasklaidos priemones, taip pat tiesiogiai pasiekiant platų auditorijos ratą per veiklą gatvėse, darbo ir poilsio vietose. Propagandos poveikio veiksmingumui įtakos turėjo jėgos metodų naudojimas. Nacionalsocializmas nuo pat savo egzistavimo pradžios rėmėsi partijos kovinių būrių – nuolat plečiamų ir mokomų Šturmo būrių (*Sturmabteilungen*, SA) – veikla. Propagandos ir teroro simbiozė buvo naudinga partijos įvaizdžiui. Viena vertus, tai turėjo poveikį politiniams priešininkams, kita vertus, vidutinių vokiečių akyse kūrė veiksmingumo ir efektyvumo įspūdį, o tai turėjo įtakos augančiam populiarumui visuomenėje.

1919–1923-ieji – neramūs metai, gausūs gatvių demonstracijų, susirinkimų aludėse ir susidūrimų su socialdemokratiniais bei komunistiniais priešais – vis labiau

skatino Hitlerį atvirai konfrontuoti su valstybės aparatu. Įkvėptas Benito Musolinio (*Benito Mussolini*) „žygio į Romą“ sėkmės, NSDAP lyderis įsivaizdavo, kad, kaip ir Italijos diktatorius, jis ne tik suvaldys padėtį Bavarijos sostinėje, bet ir kartu su savo šalininkais įžengs į Berlyną ir perims valdžią centriniu lygmeniu. Nepaisant to, kad savo planams pritraukė grupę žymiausių Pirmojo pasaulinio karo veteranų, vadovaujamą Ericho Ludendorfo (*Erich Ludendorff*), Hermano Geringo (*Hermann Göring*) ir Rudolfo Heso (*Rudolf Hess*), taip pat mobilizavo SA bei nacionalsocialistinio judėjimo narius ir simpatikus, 1923 m. lapkričio 9 d. pučas Miunchene tą pačią dieną baigėsi nesėkme.

Žuvo 16 kovotojų ir 4 policininkai. Pagrindiniai kurstytojai ir organizatoriai buvo sulaikyti ir 1924 m. vasarį stojo prieš Miuncheno teismą. Paskelbti nuosprendžiai buvo nepaprastai švelnūs: E. Ludendorfas buvo išteisintas, R. Hesas nuteistas 18 mėnesių, o A. Hitleris – 5 metų laisvės atėmimo bausme. Bausmę jie atliko Bavarijos Landsbergo tvirtovėje prie Lecho upės. Tai buvo švelni bausmės vykdymo forma, nes teismas pripažino, kad nuteistieji veikė iš kilnių, patriotiškų paskatų. Abu jie labai greitai paliko tvirtovę – Hitleris 1924 m. gruodį, Hesas – 1925 m. sausį.

Nacių lyderis iš Miuncheno skandalo išėjo nenukentėjęs. Nors pats devyniems mėnesiams atsidūrė už grotų, o jo partija buvo uždrausta, tačiau buvimas izoliacijoje kūrė jo, kaip bebaimio kovotojo ir kankinio, mitą. Buvęs marginalios Bavarijos grupuotės lyderis dabar tapo visoje šalyje žinomu politikos veikėju.

Tai suprasdamas, Hitleris jau kalėjime planavo kitą savo politinės veiklos etapą. Savotiška pasirengimo veiklai laisvėje forma tapo leidinys, į kurį būtų galima įtraukti apmąstymus apie tolimesnę ir artimą praeitį, taip pat mintis, formuojančias atgimusio nacionalsocialistinio judėjimo ateities ideologiją ir programą.

Kūrinys

Kai kurie Hitlerį Landsbergo tvirtovėje lankę asmenys ragino jį pasinaudoti palankiomis bausmės atlikimo sąlygomis ir parašyti – nors ir tik laikui praleisti – atsiminimus, ypač susijusius su Miuncheno pučo aplinkybėmis ir eiga. Hitleris šiuos patarimus priėmė į širdį ir ėmėsi rašyti. Netrukus jis taip įsitraukė, kad vietoj laukto straipsnio ar esė atsirado didelis, kelių šimtų puslapių tekstas. Pirmiausia autorius savo mintis diktavo mašinėle rašiusiam vairuotojui Emiliui Morisui (*Emil Maurice*), vėliau – Rudolfui Hesui. Kartais ir jis pats spausdindavo mašinėle. Taip atsirado pirmasis knygos tomas, iš pradžių pavadintas *Viereinhalb Jahre Kampf gegen Lüge,*

Dummheit und Feigheit („Ketverių su puse metų kova su melu, kvailumu ir bailumu“), o vėliau knyga pavadinta trumpai ir glaustai: *Mein Kampf* („Mano kova“).

Su tokiu pavadinimu, po intensyvių redagavimo darbų[5], Hitlerio kūrinys su paantrašte *Eine Abrechnung* („Sąskaitų suvedimas“) pasirodė spaudoje 1925 m. liepos 18 d., taigi praėjus keliems mėnesiams po jo išėjimo į laisvę ir jam ėmusis NSDAP atkūrimo darbų. Tačiau partijos lyderis nenustojo rašyti, ir jau 1926 m. gruodžio 11 d. knygynuose pasirodė antrasis *Mein Kampf* tomas su paantrašte *Die nationalsozialistische Bewegung* („Nacionalsocialistinis judėjimas“). Abu tomai, iš viso sudarantys septynis šimtus aštuoniasdešimt du puslapius, buvo išleisti partijos leidykloje *Franz Eher Verlag*, kuriai 1922 m. pradėjo vadovauti buvęs Hitlerio tiesioginis viršininkas karinės tarnybos laikais, seržantas Maksas Amanas (*Max Amann*).

Kas yra ši knyga, kuriai laikui bėgant prigijo labai įpareigojantis pavadinimas „nacionalsocializmo biblija“? Visų pirma nereikėtų jai priskirti kokių nors religinių ar mistinių vertybių – pavadinimas greičiausiai kilo iš leidėjų pasirinktos „biblinės“ knygos formos. Dalis jos teksto, apimanti aštuonis iš dvidešimt septynių abiejų tomų skyrių, yra autoriaus prisiminimai apie šeimos namus, vaikystės ir jaunystės metus, Pirmąjį pasaulinį karą, taip pat pirmąjį nacionalsocialistinio judėjimo veiklos laikotarpį.

Tai neabejotinai labai subjektyvus pasakojimas. Jame daug spragų ir iškraipymų, pavyzdžiui, kalbant apie santykius su šeimos galva. Jie idealizuoti, sūnaus ir tėvo nesutarimai sušvelninti. Autobiografinė dalis iš esmės panaudota teigiamam Hitlerio įvaizdžiui sukurti – kaip žmogaus, nepaisant likimo negandų, atkakliai siekiančio savo gyvenimo tikslų, kaip drąsaus kario, kovojančio už savo didžiavokiškosios tėvynės pergalę, nekenčiančio jos priešų – tiek užsienio, tiek vidaus[6].

Autorius, tamsiomis spalvomis tapydamas Austrijos-Vengrijos valstybės, kurios piliečiu jis buvo iki pasaulinio karo pradžios, paveikslą, bandė išsiaiškinti Dunojaus monarchijos žlugimo priežastis, sudaryti jos nesėkmių ir tragiškų klaidų sąrašą. Pagrindinius trūkumus jis matė imperatoriškosios dinastijos nevykusiame valdyme, nesubalansuotoje valdžios aparato organizacijoje, o svarbiausia – etninėje struktūroje. Būtent šis tautų katilas Hitlerio akyse buvo viso blogio esmė, o sostinė Viena – visų rūšių žydų ir slavų lizdas – ryškus toli siekiančių padarinių turinčios demografinės degradacijos pavyzdys.

Mein Kampf autorius neapsiribojo Austrijos-Vengrijos valstybingumo neigiamų bruožų nurodymu, bet išplėtė savo stebėjimų lauką į visą Europą, net ir į Jungtines Amerikos Valstijas. Jis ieškojo Didžiojo karo priežasčių, atkūrė, daugiausia remdamasis savo prisiminimais, jo eigą. Jis formulavo, jo nuomone, akivaizdžias aplinkybes, lėmusias Centrinių valstybių, tarp jų pirmiausia Vokietijos, pralaimėjimą.

Taip atsiskleidė jo mąstymo būdas, suteikęs jam galimybę pateikti tam tikrą esminių reiškinių – žmogaus vietos istorijoje, per amžius ją valdžiusių dėsnių, atžangos ir pažangos jėgų vaidmens – interpretaciją. Būtų perdėta tokius samprotavimus vadinti paskaita apie istorijos filosofiją, tuo labiau kad *Mein Kampf* autorius mieliau vartojo sąvoką „pasaulėžiūra“[7]. Jo supratimu, istorija buvo ir tebėra rasių kovos arena, kurioje tobuliausia rasinė figūra – arijai, kilę iš senovės Indijos teritorijose kadaise gyvenusių arijų, – susiduria su mirtina beverčių rasių, visų pirma ekspansyvių ir parazitinių žydų, grėsme. Ši tikrai manichėjiška, dogmatiška vizija leido Hitleriui kurti primityvią, bet aiškią, juodai baltą istorinio proceso interpretaciją: pagal socialinio darvinizmo taisykles, silpnieji turi pasiduoti stipresniesiems, nepaisant moralinių ir etinių argumentų.

Hitlerio „pasaulėžiūros“ centre atsidūrė „misija“ išlaisvinti pasaulį, visų pirma Vokietiją, nuo „amžino“ ir „mirtino priešo“ (*Urfeind, Todfeind*), kuriuo ir toliau išliko žydai, pasirodantys kaip „pasaulinis sąmokslas“ (*Weltverschwörung*) arba „tarptautiniai nuodytojai“ (*internationale Vergifter*). Nuo čia nebetoli iki postulato apie būtinybę „išnuodyti nuodytojus“, atsiradusio Pirmojo pasaulinio karo veiksmų kontekste. *Mein Kampf* autorius nusprendė, kad būtų tikslinga *„kada nors paveikti nuodingomis dujomis dvylika ar penkiolika tūkstančių tų hebrajų tautos griovėjų* (dieser hebräischen Volksverderber), *kaip tai turėjo ištverti [mūšio] lauke šimtai tūkstančių mūsų geriausių vokiečių darbininkų – visų sluoksnių ir profesijų*“[8].

Asociacija su Aušvico dujų kameromis atrodo neišvengiama. Tačiau reikia atsižvelgti į tai, kad nuo įrašo *Mein Kampf* tekste XX a. trečiojo dešimtmečio viduryje iki baisios Antrojo pasaulinio karo realybės vedė ilgas ir gana vingiuotas kelias, turint omenyje nacių „galutinio sprendimo“ (*Endlösung*) žydų klausimu koncepcijos kintamumą.

Be žydų, kaip mirtino *išorinio* priešo, smerkiamas liko ir jo *vidinis* atitikmuo, t. y. Austrijos ir Vokietijos žydų kilmės piliečiai, tarp jų visų pirma dalis politinės scenos – socialdemokratai ir komunistai, susibūrę po bendra „marksistų“ vėliava. Jiems pritarė kairioji spauda, tačiau prie priešiškų elementų *Mein Kampf* autorius priskyrė ir „sužydintą“ buržuazinę spaudą, sudarančią dalį „pasaulinio sąmokslo“.

Trumpai tariant, visa apimanti grėsmė: žydai yra visų įmanomų nusikaltimų kaltininkai, nekenčiantys vokiečių, rengiantys jiems vidinį žlugimą ir pralaimėjimus tarptautinėje arenoje. Obsesinės ir kartu absurdiškos neapykantos bei paniekos žydams analizę galima rasti skyriuje „Tauta ir rasė“[9]. Hitlerio sąmoksliška mąstysena apėmė dar vieną svarbų elementą – bolševizmą. Jis buvo susietas su žydais, ir taip sukurtas socialinės inžinerijos požiūriu labai naudingas „žydokomunizmo“, tariamai siekiančio pasaulinės valdžios, konstruktas.

Kova su taip suvokiamu rasiniu, bet taip pat politiniu ir ekonominiu priešu turėjo būti viena iš 1925 m. atkurto nacionalsocialistų judėjimo pareigų. Tačiau *Mein Kampf* sunku laikyti apgalvota, sistemine, politine šios grupuotės programa. Be paskaitos apie mirtiną, pasaulinį ir visur esantį priešą, kituose šios knygos skyriuose pateikta rinktinė tarpusavyje nelabai susijusių apmąstymų, sutelktų į dvi pagrindines temas: partiją ir valstybę. Kalbant apie partiją, *Mein Kampf* autorių ypač domino partijos organizacijos ir propagandos santykis, pateiktas antrojo tomo vienuoliktajame skyriuje.

„Pirmoji propagandos užduotis, – teigė autorius, – *yra žmonių pritraukimas vėlesnei organizacijai. Pirmoji organizacijos užduotis yra žmonių pritraukimas propagandos tęsimui. Antroji propagandos užduotis yra esamos padėties suardymas ir jos persmelkimas nauja teorija, o antroji organizacijos užduotis turi būti kova dėl valdžios, kad ja būtų pasiektas galutinis teorijos sėkmės rezultatas.“*[10]

Šią paprastą, gal netgi supaprastintą sąveiką Hitleris grindė propagandos agresyvumo imperatyvu. *„Kaip partijos propagandos vadovas*, – pabrėžė jis, – *labai stengiausi ne tik paruošti dirvą būsimo judėjimo didybei, bet ir labai radikaliu požiūriu į šį darbą pasiekti, kad organizacija gautų tik geriausią [žmogiškąją] medžiagą. Nes kuo radikalesnė ir labiau kurstanti buvo mano propaganda, tuo labiau ji atbaidydavo silpnavalius ir bailius, trukdydama jiems įsiskverbti į pačią mūsų organizacijos šerdį.“*[11]

Mein Kampf autorius jau anksčiau, pirmojo tomo šeštajame skyriuje, išreiškė įsitikinimą, kad *„propagandos užduotis yra ne moksliškai šviesti individą, o atkreipti masių dėmesį į tam tikrus faktus, įvykius, būtinybes ir pan. Tik šiuo principu jų reikšmė turėtų pasiekti masių mąstymo horizontą“*[12]. Nagrinėjant propagandos veiksmingumo problemą, pasak Hitlerio, darytinos šios išvados: *„Plačiosios masės turi tik labai ribotas suvokimo galimybes, mažai supranta, užtat daug pamiršta.“* Propaganda neturėtų būti visapusiška, nes taip ji išsklaidytų adresatų dėmesį. Ji taip pat negali vadovautis objektyvios tiesos reikalavimais. Visiškai pakanka santykinės tiesos, atskleidžiančios paties propagandininko „tiesą“ ir parodančios visą dalyką jam palankiausiu kampu, žadančiu pritraukti kuo daugiau šalininkų.

Ir pagaliau svarbiausias propagandos veiksmingumo aspektas: *„Jos veikimas turi būti kuo labiau nukreiptas į jausmus ir tik ribotai – į vadinamąjį protą.“* Toks teiginys bent iš dalies buvo Hitlerio gyvenimo patirties rezultatas. Nėra abejonės, kad Vienoje tam tikrą laiką dalijęsis žemiausių visuomenės sluoksnių likimu, jis suvokė jų padėtį, sužinojo jų lūkesčius, viltis ir įvairias fobijas. Jis priėjo prie išvados, kad geriausias būdas juos pasiekti – tai sukelti emocijas, tiek teigiamas, tiek neigiamas, o ne remtis racionaliais argumentais, kurie jiems neišvengiamai išliks nesuprantami.

„Joks propagandos meistriškumas, – *Mein Kampf* autorius čia, kaip sakoma, padeda tašką ant „i“, – *vis tiek neužtikrins sėkmės, jei nebus nuolat griežtai laikomasi tam tikros taisyklės. [Propaganda] turi apsiriboti nedaugeliu klausimų [auf wenig] ir juos nuolat [ewig] kartoti. Atkaklumas čia, kaip ir daugelyje kitų dalykų šiame pasaulyje, yra pirmoji ir svarbiausia sėkmės sąlyga.“*[13]

Hitleris nesigilino į išsamius propagandos teorijos tyrimus. Tačiau tikriausiai XX a. trečiojo dešimtmečio pradžioje į jo rankas pateko populiarios publikacijos, kuriose išdėstyti psichologiniai žmonių bendruomenės ir jos socialinio elgesio valdymo pagrindai. NSDAP lyderis tikrai pasinaudojo klasikine, pirmą kartą 1895 m. išleista prancūzų gydytojo Gustavo Le Bono (*Gustave Le Bon*) knyga ir perėmė vieną iš jos pagrindinių tezių: *„Minia moka mąstyti tik vaizdais ir yra labai jautri vaizdiniam tam tikro fakto ar daikto pateikimui. Tik taip pateikus galima minią sužavėti ir paskatinti ją veikti.“* Tik kai neturima tokių vaizdų, *„siekiant to paties rezultato, reikia naudoti atitinkamus žodžius ir šūkius. Sumaniai panaudoti, jie turi tikrai paslaptingą ir stebuklingą galią, kurią jiems jau prieš daugelį metų suteikė magijos išpažinėjai. Žodžiai ir šūkiai gali sukelti pavojingiausią audrą minios sieloje [...].“*[14] Ši minia, pasak Le Bono, yra pramoninės revoliucijos rezultatas – depersonalizuota žmonių masė, pasižyminti primityviu sensualizmu, valdoma instinktų ir refleksų, linkusi pasiduoti sugestijoms ir imtis iracionalių veiksmų[15].

Mein Kampf tekste be jokios abejonės galima rasti tokio mąstymo pėdsakų. Tai atveria Hitleriui kelią į įsitikinimą, kad gerai pasirengęs partijos lyderis, turintis būtinų žinių apie psichologinius didelių bendruomenių veikimo pagrindus, mokantis valdyti jų jausmus, vadovaudamasis nepalaužiamu tikėjimu pergale (*Siegeszuversicht*), sugebės pasiekti numatytus politinius tikslus. 1919–1923 m. patirtis, *Mein Kampf* aprašyta su idealistiniu patosu, galėjo Hitlerį tuo įtikinti. Dar daugiau – ji tapo charizmatiško lyderio mito užuomazga, kurią nacionalsocialistinis judėjimas vėlesniais veiklos metais apgalvotai plėtos ir išnaudos.

Masinis poveikis, sumanus žiniasklaidos, visų pirma spaudos, išnaudojimas, kaip jau buvo nurodyta anksčiau, buvo susijęs su sąmoningu, papildomu teroro priemonių naudojimu. Todėl nenuostabu, kad vienas iš ilgiausių *Mein Kampf* skyrių, devintasis antrajame tome, buvo skirtas partijos koviniams Šturmo būriams (SA).

Tačiau didžioji teksto dalis buvo skirta įvykiams, susijusiems su 1919 ir 1920 metų revoliuciniais veiksmais. *Mein Kampf* autoriui jie reiškė vieną dalyką: mirtiną grėsmę Vokietijai, sukeltą susipynus tikslams marksistinių grupuočių, „provalstybinių“ buržuazinių partijų, puoselėjančių iliuzinę viltį „atkurti praeitį“, ir žydų spaudos, propaguojančios „gynybos sąjungų“ (*Wehrverbände*), t. y. vietinių, daugiausia dešiniosios

pakraipos ginkluotų grupuočių, kurios pagal tik joms žinomas taisykles įtvirtindavo „tvarką“ augančio chaoso ir teroro atmosferoje, veiklą. Šiame kontekste SA būriai, kaip numatė *Mein Kampf* autorius, pasirodė kaip apsauginė ir auklėjamoji formacija, griežtai pavaldi NSDAP. Būtent jie, pagal idealizuotą įvaizdį, turėjo būti „šimtatūkstantinės nacionalsocialistinės idėjos avangardas“[16], vienas iš būsimos valstybės ramsčių.

Būtent tokios valstybės charakteristiką Hitleris pateikė išsamiame antrojo *Mein Kampf* tomo antrajame skyriuje. Autoriaus supratimu, valstybė turi sujungti nacionalinį veiksnį su neišvengiamu rasiniu pagrindu. Išsamiuose pasiūlymuose buvo nuorodų į folkistinio judėjimo postulatus, t. y. į tą specifinę vokiečių ir austrų nacionalizmo atmainą, kuri tarsi užburtame rate jungė agresyvų imperializmą, rasizmą, antiliberalizmą, antiparlamentarizmą ir antimarksizmą. Visa tai atitiko fanatišką įsitikinimą, jog jo misija – išgydyti sergančią, sugedusią Vokietijos valstybę, apie kurią tiek daug karčių žodžių buvo parašyta *Mein Kampf* puslapiuose.

Nors šios knygos autorius negailėjo kritinių pastabų folkizmui, vis dėlto savo veiklos pradžioje jis jautėsi su juo susijęs, perėmęs nemažai jo idėjų. Viena iš jų buvo „folkistinės valstybės“[17] koncepcija, kurios aukščiausias tikslas, kaip rašė Hitleris, turi būti *„rūpinimasis tų pirminių rasinių elementų išsaugojimu, kurie, kaip kultūros nešėjai, kuria grožį ir aukštesnio lygio žmonijos orumą. Ši valstybė užtikrina ne tik tautos išlikimą, bet ir toliau tobulindama jos dvasinius bei idėjinius gebėjimus veda prie aukščiausio [lygio] laisvės pasiekimo.“*[18]

Norint įgyvendinti šiuos kilnius šūkius, reikės plataus masto valstybės vidaus pertvarkos ir jos socialinės struktūros atnaujinimo programos. Taigi tokia nauja valstybė turės „apimti visus vokiečius“, „rūpintis [jų] kraujo grynumu“, „išgelbėti santuoką nuo nuolatinio rasės paniekinimo“, atskirti tuos fiziškai ir psichiškai sergančiuosius, kurie neturi teisės „įamžinti savo kančių savo vaiko kūne“[19]. Ir pagaliau – tolimesnėje, bet numatomoje perspektyvoje – *„folkistų pasaulėžiūrai galiausiai turi pavykti atvesti folkistų valstybę į tokį kilnesnį amžių, kur žmonės užsiims ne vis tobulesnių šunų, arklių ir kačių veisimu, o paties žmogaus tobulinimu“*[20].

Eugenika? Genetinė inžinerija? Šiame etape to negalima tvirtinti. Tačiau žinant tolesnę įvykių eigą, kyla tam tikrų įtarimų, tuo labiau kad autorius dažnai vartoja reikšmingą, tam tikras asociacijas keliančią sąvoką „žmogiškoji medžiaga“ (*Menschenmaterial*). Prie to prisideda dar viena susimąstyti verčianti prognozė, kad jei bus įgytos naujos teritorijos, folkistų valstybė nepaliks padėties atsitiktinumo valiai. Bus įsteigtos specialios rasinės komisijos, išduodančios „apgyvendinimo pažymėjimą“ (*Siedlungsattest*), patvirtinantį „nustatytą tam tikrą rasinį

grynumą“. Asmenys, turintys tokį pažymėjimą, bus apgyvendinti „pasienio kolonijose“ (*Randkolonien*), kurios bus „aukščiausio rasinio grynumo“ centrai[21]. Ar tai neprimena Trečiojo Reicho vykdytos gyventojų politikos okupuotose žemėse Antrojo pasaulinio karo metais?

Kad atsirastų valstybė, atitinkanti *Mein Kampf* autoriaus viziją, reikės toli siekiančių pokyčių, tiksliau – valstybės kūrimo nuo pat pradžių. Būtinas taps „auklėjimo darbas“, kuris turėtų būti grindžiamas visų pirma „visiškai sveikų kūnų ugdymu“, o ne „grynų žinių įdiegimu“. *„Tik vėliau ateina dvasinių gabumų ugdymas. Tačiau čia vėlgi pirmauja charakterio ugdymas, ypač valios ir sprendimų stiprinimas, susijęs su auklėjimu siekti pasitenkinimo [atsirandančio dėl prisiimtos] atsakomybės, o tik pačioje pabaigoje [vyksta] mokslinis mokymas.“*[22] Pagrindinis vaidmuo šioje programoje turėjo tekti mokyklai, kuri turėtų skirti „be galo daugiau laiko“ „kūno grūdinimui“, o ne „apkrauti jauną protą balastu, iš kurio, sprendžiant iš patirties, vis tiek bus įsimenama tik dalelė“. Iš kūną grūdinančių fizinių pratimų Hitleris ypač mėgo boksą. *„Kodėl? Nėra kito sporto, kuris, kaip šis, vienodai stiprintų puolimo dvasią, reikalautų žaibiško sprendimo, suteiktų kūnui geležinio elastingumo.“ „Jei visas mūsų dvasinis aukštesnysis sluoksnis*, – kandžiai padarė išvadą *Mein Kampf* autorius, – *anksčiau nebūtų auklėjamas vien tik pagal iškilmingo elgesio taisykles, o vietoj to visuotinai būtų mokęsis bokso, tai vokiečių revoliucija, kurią sukėlė suteneriai, dezertyrai ir panaši pakraipa, niekada nebūtų buvusi įmanoma.“*[23]

Bendrojo lavinimo srityje *Mein Kampf* autorius ypatingą dėmesį skyrė istorijos mokymui. Jo įsitikinimu, reikėjo smarkiai apriboti mokymo medžiagą, nes pagrindinė istorijos mokymo mokykloje vertė „yra pagrindinių raidos linijų atpažinimas“. Būtent čia pasireikš pagrindinis istorinio švietimo tikslas: *„Juk žmogus mokosi istorijos ne tam, kad tik žinotų, kas įvyko, bet [...] tam, kad joje rastų ateities ir savo tautos tolesnio egzistavimo mokytoją.“*[24] Tam nereikia išsamaus faktų ir datų žinojimo. Pakanka pažinti bendrą, apibendrintą istorijos prasmę, didžiuosius vardus ir jų pasiekimus, kad visa tai jaunimui taptų „nepalaužiamo tautinio jausmo ramsčiais“[25].

Iš čia veda tiesus kelias, kad „*jau jaunoje širdyje [...] įdiegtume nuoširdžią nacionalizmo ir socialinio teisingumo jausmo sąjungą* (*innige Vermählung*)“. Taip pat nereikia bijoti šovinizmo, nes tai būtų „impotencijos“ ženklas. *„Nes didžiausi perversmai šioje žemėje būtų neįsivaizduojami, jeigu jų varomoji jėga būtų ne fanatiškos, tiesiog isteriškos aistros, o tik buržuazinės ramybės ir tvarkos dorybės.“*[26]

Galiausiai šio skyriaus pabaigoje pasirodo pagrindinė išvada: *„Visas folkistinės valstybės švietimo ir auklėjimo darbas turi būti vainikuotas instinktyviu ir protingu rasės prasmės ir jausmo įdiegimu į jam patikėto jaunimo širdis ir protus. Nė vienas berniukas*

ir nė viena mergaitė neturėtų baigti mokyklos, kol jiems nebus galutinai išaiškinta kraujo grynumo būtinybė ir esmė.“[27] Todėl vokiečiai, sužadinti nacionalistinių ar net šovinistinių emocijų, saugantys savo nepriekaištingos rasės kraujo grynumą, turi būti ta uola, ant kurios turėtų iškilti Hitlerio folkistinės valstybės pastatas.

Keliuose kituose *Mein Kampf* skyriuose galima rasti dar keletą fragmentų, atspindinčių hitlerinės „folkistinės“ valstybės viziją. Ten, be kita ko, aptariama Reicho pilietybė (antrojo tomo trečiasis skyrius), federalizmas (antrojo tomo dešimtasis skyrius) ir profesinės sąjungos (antrojo tomo dvyliktasis skyrius), taip pat svarstoma asmenybės tema „folkistinės“ valstybės sąlygomis (antrojo tomo ketvirtasis skyrius).

Tačiau ypatingą susidomėjimą kelia antrojo tomo tryliktasis ir keturioliktasis skyriai, kuriuose autorius aptarė užsienio politiką, tiek kalbėdamas apie galimas Vokietijos sąjungas po Pirmojo pasaulinio karo pabaigos, tiek apie galimus teritorinės ekspansijos planus į Rytus.

Jau pirmojoje savo knygos dalyje (ketvirtajame ir dešimtajame skyriuose) Hitleris griežtai kritikavo Vokietijos sąjungininkų konfigūraciją prieš Didžiojo karo pradžią. Jis pripažino, kad „vietoj sveikos Europos politikos žemės klausimu buvo pasitelkta kolonijinė ir prekybinė politika“, o galiausiai, bandant užimti visas kėdes iš karto, atsidurta tarp jų. O Vokietijai tinkamas kelias, įtikinėjo *Mein Kampf* autorius, būtų „kontinentinės galios didinimas, užkariaujant naujas Europos žemes“[28]. Tačiau tai pareikalautų sąjungos su Didžiąja Britanija, o kartu ir jos geostrateginių prioritetų gerbimo: laisvės jūrose ir vandenynuose, kolonijinės valdžios išsaugojimo ir jėgų pusiausvyros Europos žemyne palaikymo.

Paradoksalu, bet, pasak Hitlerio, Vokietijos karo pralaimėjimas priartino sąjungos su Didžiąja Britanija perspektyvą. Ji jau nebėra suinteresuota Vokietijos sunaikinimu, nes iškilo naujas pavojus Europos pusiausvyros politikai: nugalėjusi Prancūzija, pretenduojanti į supervalstybės poziciją žemyne. Ši valstybė yra ir liks „nenumaldoma, mirtina Vokietijos priešė (*Todfeind Deutschlands*)“. *„Nesvarbu*, – *Mein Kampf* autoriaus nuomone, – *kas Prancūzijoje valdė ar valdys, Burbonai ar jakobinai, Napoleonidai ar buržuaziniai demokratai, klerikalūs respublikonai ar raudonieji bolševikai: galutinis jų užsienio politikos tikslas visada bus bandyti užimti sieną prie Reino ir užtikrinti šią upę Prancūzijai, suskaldant ir sunaikinant Vokietiją.“*[29]

Šioje situacijoje, Hitlerio nuomone, išvada savaime aiški: gali būti įgyvendintas strateginis interesas, siejantis Vokietiją ir Didžiąją Britaniją. Reikia tik sustabdyti, bent jau pradiniame etape, kolonijinę, o tiksliau – rekolonijinę ekspansiją, t. y. kol kas atidėti pastangas susigrąžinti kolonijas Afrikoje, taip pat susitaikyti su salų

gyventojų dominavimu jūrose ir nebegrįžti prie agresyvios ir triukšmingos imperatoriaus Vilhelmo II „kanonierių politikos“.

Kaip antrąjį būsimos „folkistinės valstybės“ sąjungininką *Mein Kampf* autorius nurodė Italiją. Pirmiausia todėl, kad ir ji *„negali ir nenorės tolesnio Prancūzijos galios stiprinimo Europoje“*[30]. Antra – galima kaip nors apeiti jautrią Pietų Tirolio, kurį po Pirmojo pasaulinio karo Austrija-Vengrija prarado Italijos naudai, priklausomybės problemą. Hitleris, vingriai sofistikuodamas, pirmiausia pasmerkė žydų machinacijas ir Habsburgų monarchijos bejėgiškumą, o tada išreiškė nuomonę, kad Pietų Tirolis, kaip ir kitos prarastos teritorijos, *„bus atgautas ne iškalbingais žodžiais iš išpuoselėtų parlamentarų burnų, o išgaląstu kardu, taigi kruvina kova“*. Tačiau kadangi – čia *Mein Kampf* autorius prabilo kitu tonu – *„kauliukai jau išmesti, ne tik nemanau, kad įmanoma atgauti Pietų Tirolį karo būdu, bet asmeniškai taip pat atmesčiau įsitikinimą, kad šiuo klausimu būtų galima įžiebti visos vokiečių tautos ugningą nacionalinį entuziazmą tokiu mastu, kad tai sudarytų prielaidą pergalei“*[31].

Ir trečia, šis aljansas įmanomas ir todėl, kad, kaip prisipažino Hitleris, *„aš pajutau giliausią susižavėjimą didžiu žmogumi pietinėje Alpių pusėje, kuris iš karštos meilės savo tautai nesiderėjo su Italijos vidaus priešais, bet visais būdais ir visomis įmanomomis priemonėmis siekė juos sunaikinti“*[32]. Tas „didis žmogus“ buvo Benitas Musolinis, kuris Hitlerio politinės karjeros pradžioje buvo jam elgesio pavyzdys.

Taigi šie trys minėti veiksniai nulėmė, kad Italija, greta Didžiosios Britanijos, įgijo potencialios strateginės sąjungininkės statusą. Lemti turėjo grynas pragmatizmas: *„Pamiršę visus jausmus, ištieskime ranką tam, kuris, taip pat kaip ir mes, yra pavojuje ir nenori toleruoti bei kęsti prancūzų viešpatavimo.“*[33] To viešpatavimo, kuris atnešė grėsmingą rezultatą – karo pergalę, Elzaso ir Lotaringijos užgrobimą, taip pat Rūro baseino okupaciją 1923 metais; pastarajam įvykiui Hitleris skyrė daug aštrių žodžių paskutiniame, penkioliktajame, antrojo tomo skyriuje.

Būsimasis Trečiojo Reicho diktatorius jau gana laisvai manevravo pangermanistinės geopolitikos lauke, mąstė įtakos zonų kategorijomis: Italijai – ekspansija Pietų Europoje ir Šiaurės Afrikoje, Didžiajai Britanijai – dominavimas jūrose ir vandenynuose su perspektyva į Šiaurės Ameriką.

Taigi kas liks atgimusiai, folkistinei Vokietijai? Ši tema buvo pradėta jau pirmojo tomo ketvirtajame skyriuje, tačiau išsamiai išplėtota antrojo tomo keturioliktajame skyriuje. Autorius neslėpė, kad čia kalbama apie galbūt *„lemiamą Vokietijos užsienio politikos klausimą apskritai“*, kuris taip pat yra *„jaunajam nacionalsocialistiniam judėjimui minties aiškumo ir veiksmų teisingumo išbandymo akmuo“*[34]. Vokietijos tautai prasimaitinti reikia naujų žemių, – samprotavo *Mein Kampf* autorius. Kur jų ieškoti?

Atsakymas buvo paprastas: *„Pradedame ten, kur baigėsi prieš šešis šimtmečius. Sustabdome amžiną germanų žygį į Europos Pietus ir Vakarus ir nukreipiame žvilgsnį į šalį Rytuose.“*[35] Ten, tiesa, yra Rusijos valstybė, bet, pasak Hitlerio, ji pribrendusi žlugti. Nuo amžių Rusija turėjo germanišką branduolį, iš kurio kilo aukštesniosios valdančiosios klasės. Šiandien tą branduolį galima laikyti visiškai sunaikintu, jo vietą užėmė su bolševikų diktatūra susijęs žydas. Su tokia valstybe negalima sudaryti sąjungų, nes Rusijos pusė jų niekada sąžiningai nevykdys[36].

Reikia siekti neginčijamo sunaikinimo. *„Žydų viešpatavimo Rusijoje pabaiga bus ir Rusijos, kaip valstybės, pabaiga*, – pranašavo *Mein Kampf* autorius. *– Likimas mus išrinko liudytojais tos katastrofos, kuri bus ryškiausias folkistų rasinės teorijos teisingumo patvirtinimas.“*[37] Vokiečių kardas nutiestų kelią vokiečių plūgui, *„vokiečių gyvenamoji erdvė Rytuose“* (*deutscher Lebensraum im Osten*) taptų realybe.

Taigi ratas užsidarė: būsimų vokiečių kartų aprūpinimas maistu priklausys nuo senojo šūkio „Veržtis į Rytus“ (*Drang nach Osten*), susijusio su agresyvaus nacionalizmo ir rasinio dominavimo programa, įgyvendinimo. Tokia turėjo atrodyti „naujosios Vokietijos“ Rytų politika, visiškai kitokia nei kanclerio Bismarko laikais, tačiau neperžengianti XIX ir XX a. sandūros radikalių visavokiškų sluoksnių įsivaizdavimų ribų.

„Tačiau jei šiandien kalbame apie naujas žemes Europoje, tai pirmiausia galime galvoti tik apie Rusiją ir jai pavaldžias kaimynines valstybes (die ihm untertanen Randstaaten)“[38], – teigė *Mein Kampf* autorius. Tačiau apie kurias valstybes galėjo būti kalbama XX a. trečiojo dešimtmečio antrojoje pusėje? Palei vakarinę ir šiaurės vakarinę SSRS sieną buvo nepriklausomos valstybės; Hitleris arba neturėjo reikiamos informacijos, arba vertino padėtį iki 1914 m., arba – ir to negalima atmesti – numatė būsimų įvykių eigą.

Bet kuriuo atveju lieka atviras klausimas, kaip *Mein Kampf* autorius ketino patekti į Rusijos teritoriją ir ten įgyvendinti „gyvenamosios erdvės“ užkariavimo programą. Tikriausiai jis jau tuomet galvojo apie karinį užkariavimą, tačiau kokia tuomet būtų valstybių tarp Vokietijos ir SSRS, taip pat ir Lenkijos, padėtis? Logiškai mąstant, jos galėtų tapti arba sąjungininkėmis žygyje į Rytus, arba agresijos objektu šioje kelionėje. Neutrali pozicija, atsižvelgiant į Vidurio Europos geopolitinę svarbą, buvo praktiškai neįmanoma.

Dilema buvo išspręsta dramatiškomis aplinkybėmis XX a. ketvirtojo dešimtmečio pabaigoje ir baigėsi pasaulinio konflikto protrūkiu. Kol kas Lenkija *Mein Kampf* puslapiuose buvo paminėta kukliai, jai buvo skirta keletas trumpų pastabų. Pirmojo tomo dešimtajame skyriuje kaip vieną iš imperinės Vokietijos žlugimo priežasčių

autorius įvardijo pusinių priemonių politiką Lenkijos atžvilgiu. *„Užuot imantis ryžtingų veiksmų, buvo tik provokuojama. Todėl nebuvo pasiekta nei vokiškumo pergalė, nei susitaikymas su Lenkija, tik sukeltas priešiškumas Rusijai.“*[39]

Šią mintį Hitleris išplėtojo antrojo tomo antrajame skyriuje. Ten jis teigė*: „Daugelio remiama politika Lenkijos atžvilgiu, siekiant germanizuoti Rytus, deja, beveik išimtinai rėmėsi ta pačia klaidinga prielaida. Taip pat ir čia tikėta, kad bus galima germanizuoti lenkų elementą per grynai kalbinį vokiškumą. Čia taip pat pasekmės būtų pražūtingos: rasiniu požiūriu svetima tauta, vokiškai išreiškianti savo svetimas mintis, savo menkavertiškumu kompromituojanti mūsų pačių tautos didybę ir orumą.“*[40]

Rasinio kriterijaus nepaisymas lėmė neigiamas teisines pasekmes. Antrojo tomo trečiajame skyriuje svarstydamas apie Reicho piliečių teisinį statusą NSDAP lyderis įspėjo, kad pagal galiojančias nuostatas „*kiekvienas žydo, lenko, afrikiečio ar azijiečio vaikas, nepaisant nieko, gali būti deklaruotas kaip Vokietijos pilietis*“. Taip pat pridūrė: *„Rasinės abejonės čia visiškai nevaidina jokio vaidmens. Visa procedūra dėl pilietybės įgijimo pernelyg nesiskiria, pavyzdžiui, nuo priėmimo į automobilistų klubą.“*[41] Kalbėdamas apie lenkus, būsimasis Trečiojo Reicho diktatorius, kritikuodamas Oto fon Bismarko (*Otto von Bismarck*) ir jo įpėdinių tautinę politiką kaip visiškai neveiksmingą ir kartu žalingą rasiniu požiūriu, pasisakė už žemės, o ne žmonių germanizaciją.

Kalbama ne apie vietos lenkų germanizaciją, o apie jų pašalinimą iš Reicho rytinių teritorijų ir „rasiniu požiūriu vertingų“ vokiečių valstiečių apgyvendinimą ten[42]. Žvelgiant į ateitį, reikia pažymėti, kad tokia idėja su visomis tragiškomis pasekmėmis buvo įgyvendinta per etninius-teritorinius pertvarkymus, kuriuos Trečiasis Reichas vykdė okupuotose Lenkijos žemėse Antrojo pasaulinio karo metais.

Lenkijos klausimas *Mein Kampf* iškilo ir ieškant galimų sąjungininkų būsimajai „folkistinei valstybei“. Autoriaus nuomone, Lenkija šiems tikslams netinka, nes tai yra valstybė, „visiškai esanti prancūzų rankose“[43]. Tokias išvadas Hitleris padarė, nes derybose, kurios baigėsi Versalio sutarties pasirašymu, Prancūzija laikėsi prolenkiškos pozicijos, o 1921 m. vasario mėn. buvo sudaryta politinio ir karinio pobūdžio Lenkijos ir Prancūzijos sąjunga.

Mein Kampf galima rasti ir dar keletą užuominų apie Lenkiją – tiesioginių ir netiesioginių. Čia giriama kanclerio Bismarko politika, kuris, siekdamas išsaugoti sąjungą su carine Rusija, atsisakė remti 1863 m. sausio sukilimą Lenkijoje[44], o už tai caro Aleksandro II dvaras Prūsijai atsilygino „palankiu neutralumu“ per karus su Danija, Austrija ir Prancūzija. Taip pat yra nuoroda į stereotipą apie „lenką kataliką“ ir į aplinkybę, kad lenkai, kaip ir čekai, priešingai nei „vokiečių pacifistai“,

nepaklūsta „objektyvizmo“ prakeiksmui[45], t. y. esminiais klausimais, tokiais kaip meilė tėvynei ir pagarba nacionalinėms vertybėms, jie nesileidžia į gilesnes refleksijas, kurios juk kelia abejonių, bet vadovaujasi pačiais elementariausiais jausmais. Galiausiai tokias pastabas būtų galima laikyti savotišku komplimentu lenkams, jei ne tai, kad *Mein Kampf* autorius objektyvumo polinkiui priešpriešino nekritiško tikėjimo vieninteliu teisingumu, kuriam atstovauja monopolistinis politinių sprendimų centras, imperatyvą.

Formuluočių, susijusių su Lenkijos ir lenkų problematika, paviršutiniškumas kilo, viena vertus, iš autoriaus nepakankamo susipažinimo su situacija, kita vertus – iš jo įsitikinimo, kad Lenkijos reikalai nėra prioritetiniai[46].

Jei pažvelgsime į visą *Mein Kampf* turinį, aiškiai matyti, kad prioritetais buvo trys pagrindiniai elementai:

1. Rasės kriterijus, kaip veiksnys, savaip lemiantis pasaulio tvarką, o kartu ir padėtį Vokietijoje.
2. „Folkistinės valstybės“ projektas, numatantis totalitarinio pobūdžio valstybės kūrimą, kurioje griežtai taikomas vadovavimo principas ir sukuriamas griežtas, „luominis“ visuomenės suskirstymas.
3. Strateginis planas išspręsti Vokietijos gyventojų aprūpinimo maistu problemą užkariaujant „gyvenamąją erdvę“ Rytų Europoje.

Šiems prioritetiniams elementams buvo priskirtos konkrečios būsimos užduotys. Pradėdamas nuo padėties, buvusios tiek Austrijoje-Vengrijoje, tiek prieškarinėje Vokietijoje, kritikos, *Mein Kampf* autorius nubrėžė permainų perspektyvą, kuri turėtų prasidėti nuo naujo tipo mokyklos, kurioje fiziniai pratimai būtų svarbesni už protą lavinančias pamokas, pasukti kita nei iki šiol kryptimi sprendžiant pilietybės ir federalinės valstybės formos klausimus, taip pat visiškai pakeisti užsienio politiką, įskaitant sąjungų sistemą. Tam turėjo padėti priešo įvaizdžio gairės. Dominavo mirtinas priešas – žydas – tiek vidaus, tiek pasauliniu mastu, kaip „pasaulinio sąmokslo“ kaltininkas. Prie jo prisidėjo regioninis, „kaimyninis“ priešas – prancūzas, Vokietijos karo pralaimėjimo, nepalankių Versalio taikos sutarties nuostatų ir Rūro baseino okupacijos kaltininkas. Visumą papildė etninis, „rasiniu požiūriu menkesnis“ priešas – slavai, iš kurių buvo išskirti lenkai ir čekai, taip pat mintantys vokiečių skriauda, patirta dėl Versalio nuostatų.

Įgyvendinant paskelbtus pokyčius pagrindinis vaidmuo teko NSDAP su neginčijamu lyderiu priešakyje, turinčiu plačius įgaliojimus, bet taip pat nešančiu didžiulę atsakomybės naštą. Partija, sudariusi nacionalsocialistinio judėjimo branduolį, turėjo disponuoti ne tik „apsaugine“ formuote – SA, bet ir propagandos aparatu.

Mein Kampf autorius didelę svarbą teikė propagandai, joje matydamas pagrindinį būdą daryti įtaką plačioms masėms, siekiant skleisti naują „pasaulėžiūrą“. Būdinga tai, kad dažnai rašydamas apie būtinybę užkariauti mases, jis kartu pabrėžė pagarbą individui ir jo „asmenybei“. Dėl to jis smerkė „marksizmą“ už individo niekinimą ir cinišką „masių kulto“ puoselėjimą. Akivaizdu, kad šis prieštaravimas Hitleriui netrukdė; kreipimasis į mases pirmiausia buvo skirtas joms ištraukti iš socialistinio ir komunistinio judėjimo įtakos.

Baigiant šią neišvengiamai paviršutinišką *Mein Kampf* turinio apžvalgą, reikia pažymėti, kad autorius neabejotinai teikė šiai knygai didžiulę reikšmę. Ji turėjo reikšmingą socialinę funkciją, siūlė beveik kosmogoninę viziją. Viena vertus, ji atskleidė chaoso ir destrukcijos jėgų spaudimą, kuriam vadovauja velniškai pavaizduoti žydai, siekiantys viešpatauti pasaulyje, kita vertus – pristatė galingas nacionalsocialistinės revoliucijos jėgas, kovojančias už *sui generis* (lot. savitos – red.) tvarkos įvedimą, trečia vertus – atvėrė perspektyvą sėkmingam, galingam Vokietijos vystymuisi sukūrus „folkistinę valstybę“.

Kaip pastebėjo amerikiečių filosofas ir literatūros teoretikas Kenetas Berkas (*Kenneth Burke*), Hitlerio *Mein Kampf* suteikė tam tikrą „pasaulėžiūrą“ visiems, kurie iki tol matė pasaulį suskaidytą tarsi „gabaliukais“. Taigi ji galėjo patenkinti poreikius tų, kurie ilgėjosi visuotinio aplinkinės tikrovės paaiškinimo. Amerikietis autorius savo svarstymuose nuėjo dar toliau. Jo nuomone, *Mein Kampf* ir iš jos išaugusi nacių ideologija siūlė „religinio mąstymo“ modelį. Tai turėjo tokį didelį propagandinį poveikį, nes sutapo su dideliu tiek katalikybės, tiek protestantizmo susilpnėjimu po Pirmojo pasaulinio karo[47].

Lenkų politologas Stanislavas Filipovičius (*Stanisław Filipowicz*) pateikė dar kitokį požiūrį – *Mein Kampf* vartoja mito kalbą, kuriančią aiškų ir vienareikšmį pasaulio vaizdą. Mito kalba viskas supaprastinama, o vartojami simboliai sugeria natūralaus pasaulio vaizdo daugiareikšmiškumą ir prieštaravimus, taip sukurdami išskirtinę ir dominuojančią prasmę[48].

Taigi Hitlerio knyga yra savotiškas autoriaus ideologinis *credo*, kuriame pagrindinis, tarsi tvarką suteikiantis vaidmuo tenka fundamentalistiniam antisemitizmui. Dogmatiška neapykanta žydams taip pat turėjo būti ontologinis raktas į pasaulio supratimą, o kova su „mirtinu priešu“ žydu – savotiška misija Visagalio Kūrėjo vardu. Ši knyga taip pat yra nacionalsocializmas „trumpai“, jei sutinkame su plačiai paplitusia teze, kad hitlerizmas ir yra visas nacizmas. Na, beveik visas...

Taip pat galima pridurti, kad *Mein Kampf* yra savotiškas autoriaus portretas. Autorius po Miuncheno pučo 1923 m. lapkritį nesėkmės, pasinaudodamas kelerių metų

veiklos viešojoje erdvėje patirtimi, ruošėsi kitam politinės karjeros etapui. Knygoje matyti tolimų politinių tikslų suvokimo procesas, taip pat Apvaizdos siųsto vyro, vado, kurio laukia tauta, įvaizdžio formavimasis.

Vėliau buvo taktinio pobūdžio korekcijų, bandymų pasislėpti, laikino atsitraukimo nuo užimtos ir užrašytos pozicijos, tačiau pagrindinis jo – Hitleris dažnai su akivaizdžiu malonumu vartojo šią sąvoką – pasaulėžiūros kontūras iš esmės išliko[49]. Autorius šią sąvoką suvokė ne tiek kaip apgalvotą, įtvirtintą teoriją, kiek visų pirma kaip šūkių rinkinį, motyvuojantį imtis veiksmų, kurie turėtų atnešti neginčijamą sėkmę, t. y. nedalomos valdžios įgijimą. Ir pagaliau reikia pabrėžti aiškiai ir be užuolankų: *Mein Kampf* yra savo atvirumu šokiruojantis kraštutinai totalitarinio politinio judėjimo lyderio traktatas, taip pat – o galbūt visų pirma – blogio simbolis, visko, kas blogiausia politikoje ir visuomeniniame gyvenime, manifestas, anksčiau neįsivaizduojamų formų ir masto nusikaltimų pranašystė[50].

Kritiško skaitytojo akimis *Mein Kampf* turėjo atrodyti kaip turinio ir struktūros požiūriu neišbaigtas leidinys. Memuarinė dalis nutrūksta pirmajame tome, o vėliau staiga atsiranda antrajame. Kai kurie skyriai aprašyti labai paviršutiniškai, kiti – išsamiai, su daugybe detalių. Jau iš turinio matyti, kad atskiri skyriai logine seka tarpusavyje nesusiję, parinkti atsitiktinai; žinoma, tam didelę įtaką turėjo tai, kad abu *Mein Kampf* tomai parašyti skirtingu laiku.

Atskiruose skyriuose šalia esminių klausimų aptariami antraeiliai klausimai, pavyzdžiui, lytiniu keliu plintančių ligų ir prostitucijos žalingumas, arba netgi visiškai nereikšmingi dalykai, kaip antai vokiečių jaunuoliams tinkamas kelnių kirpimas. Aiškiai matyti, kad knygos turinio būdingas bruožas yra „viskoizmas“ – autoriaus siekis aprėpti kuo platesnį klausimų spektrą, visai nesirūpinant atranka ir nepaisant tinkamų proporcijų išlaikymo tekste principo.

Be to, reikia pažymėti, kad nuo ankstesnių žinomų Hitlerio pasisakymų ir užrašų[51] *Mein Kampf* formuluotės nedaug skiriasi. Dar daugiau – pagrindiniai teiginiai, sudarantys autoriaus „pasaulėžiūros“ pagrindą, t. y. rasės, tautos, valstybės, erdvės ir teritorinės ekspansijos sąvokų interpretacijos, rodo daugybę nuorodų arba tiesiog mechaniškų skolinių iš gausaus įvairių Austrijos ir Vokietijos visavokiškųjų judėjimų, įskaitant folkistų, palikimo. Jei *Mein Kampf* ieškotume originalumo, jį galėtume rasti visų pirma kai kuriuose konkrečiuose sprendimuose, pavyzdžiui, kalbant apie ryšį tarp propagandos ir organizacijos, taip pat siūlomose būsimosios Vokietijos valstybės sąjungininkų konfigūracijose.

Atskiras klausimas – *Mein Kampf* kalba ir stilius. *„Prastai parašyta ir viduje nesuderinta“* – taip Hitlerio knygą įvertino Ianas Keršou (*Ian Kershaw*), išsamiausios

NSDAP vadovo biografijos autorius[52]. Panašiai, o gal net griežčiau, pasisakė Alanas Bulokas (*Alan Bullock*), totalitarizmo tyrimų klasikas: *„[...] knyga, ypač atstumianti savo kalba, tonu ir, svarbiausia, turiniu.“*[53] Kiti rimti biografai, tokie kaip Joachimas C. Festas (*Joachim C. Fest*), Džonas Tolandas (*John Toland*) ar Peteris Longerichas (*Peter Longerich*), laikėsi panašios nuomonės[54]. Net Jozefas Gebelsas (*Joseph Goebbels*), vėliau tapęs Reicho tautinio švietimo ir propagandos ministru, o anksčiau pasiskelbęs fiurerio šalininku, po pirmojo susižavėjimo, pereinančio į religinį susijaudinimą[55], savo dienoraščiuose suformulavo itin santūrią nuomonę: *„Darbas popietę ir vakare. Hitlerio [Mein] Kampf skaitymas. Knyga daro rimtą ir drąsų įspūdį. Tik stilius kartais yra nepakeliamas. Reikia būti labai atlaidžiam jo atžvilgiu. Jis [Hitleris] rašo taip, kaip pasakoja. Tai, tiesa, veikia tiesiogiai, bet dažnai atrodo nekompetentingai.“*[56]

Dienoraščio autorius pataikė į dešimtuką, nes iš tiesų ilgos *Mein Kampf* dalys labiau primena kalbos konspektą nei rašytinį tekstą. Be to, autorius pats netiesiogiai tai pripažino, rašydamas savo knygos pratarmėje: *„Žinau, kad žmones sunkiau įtikinti raštu nei žodžiu ir kad kiekvienas didelis judėjimas šioje žemėje savo plėtrą pasiekė didžiųjų oratorių, o ne didžiųjų rašytojų dėka.“*[57]

Kalbos klaidų ir ginčytinų stilistinių priemonių sąrašą *Mein Kampf* tekste galima gerokai pratęsti[58]. Pasitaiko žodžių junginių, turinčių neologizmų bruožų, pastebimas polinkis į žodžių srautą, į „talmudinį“ metodą užduoti įkyrius klausimus, į atkaklų, be aiškios būtinybės, tų pačių žodžių, tokių kaip „taip pat“, „nuolat“, „vėl“, „tačiau“, vartojimą. Dažnai kartojami, dubliuojami sinonimai, dramatizuojamas būdvardžių ir prieveiksmių laipsniavimas, laisvai traktuojama žodžių tvarka sakinyje. Daug frazių įgauna *pluralis maiestatis* (pirmojo asmens daugiskaitos) formą. Taip pat pastebima tendencija vartoti perdėtas, hiperbolizuotas frazes tiek neigiamąja (keiksmažodžiai), tiek teigiamąja (šlovinimo himnai) prasme. Galima pastebėti kalbos biologizaciją ir militarizaciją, kai, pavyzdžiui, mirtinas priešas yra „kenkėjas“ ir „mikrobų nešėjas“, o politiniai priešininkai sudaro „priešo frontą“. *Mein Kampf* autorius dažnai rėmėsi religine frazeologija[59], taip pat populiariomis patarlėmis ir citatomis iš literatūros klasikų – Šekspyro, Gėtės ir Šilerio – kūrinių. Jis taip pat įterpdavo užsienietiškus žodžius ir frazes, rėmėsi senovės įvykiais. Visa tai, kaip galima manyti, turėjo patvirtinti Hitlerio erudiciją ir, matyt, sušvelninti žmogaus, neturėjusio tinkamo išsilavinimo, kompleksus.

Vienas vokiečių istorikas čia įžvelgė tam tikrą paradoksą, galiausiai kalbantį *Mein Kampf* autoriaus naudai. Viena vertus, pompastiškas stilius, pseudomokslinis samprotavimų pobūdis, o kita vertus, akivaizdūs kalbos netikslumai galėjo tam tikru mastu užmigdyti politikų, Hitlerį laikiusių nekenksmingu mėgėju, budrumą[60].

Svarbią *Mein Kampf* semantikos savybę gali atskleisti jau šiandien klasika tapusio Viktoro Klempererio (*Victor Klemperer*) tyrimo apie Trečiojo Reicho kalbą skaitymas[61]. Jo nuomone, buvo siekiama ištrinti įvairių žodžių reikšmių ribas, kad masinė propaganda galėtų juos veiksmingiau ir įtaigiau išnaudoti. Paprasčiausiai tariant, „juoda“ gali būti „balta“, todėl tokios frazės kaip „beatodairiškas žiaurumas“ (*rücksichtslose Brutalität*) ar „fanatizmas“ (*Fanatismus*) *Mein Kampf* tekste turi teigiamą konotaciją[62].

Apskritai *Mein Kampf* turinys yra labai smerktinas moraliniu ir etiniu požiūriu, kupinas neapykantos ir paniekos žmogui – „žmogiškajai medžiagai“ – filosofijos, pagrįstos žemiausiais minios, tapatinamos su visuomenės masėmis, instinktais. Priešingai marksistinei „klasių revoliucijai“, siūloma visiško pertvarkymo programa, grindžiama rasine ir etnine diskriminacija, kurios pagrindinė priemonė turėtų būti gyventojų segregacija ir teritorinė ekspansija. Kai kurios temos liko *in statu nascendi* (lot. gimimo būsenoje – red.), kitos buvo užmaskuotos, tačiau plėtros perspektyva aiškiai nubrėžta.

Kaip nurodyta pirmiau, toks programos išdėstymas pasižymėjo neaiškumais, klaidomis ir kalbinėmis keistenybėmis. Tai buvo bandoma išspręsti nuolat taisant vėlesnius leidimus[63]. Tačiau iki galutinio rezultato vis dar buvo toli. Pakanka pasakyti, kad net 1942 m. *Mein Kampf* leidime buvo klaidų cituojamose pavardėse ir nepastebėtų „spausdinimo klaidų“, taip pat asmenvardžių ir dalykinės rodyklės spragų, užpildytų vėlesniuose leidimuose[64]. Tačiau kalbiniai trūkumai negali užgožti svarbiausio klausimo – pagrindinių autoriaus ketinimų, tuo labiau kad jo stilius pernelyg nesiskyrė nuo kitų to meto literatūros ir politinės publicistikos autorių, kilusių iš visavokiškų ir folkistinių sluoksnių, taip pat – atsižvelgiant į visišką postulatų skirtumą – iš kraštutinės kairės sluoksnių. Deja, tuo metu tai buvo norma: rašyti ir kalbėti žiauriai, žeminti priešininką, traktuoti jį kaip mirtiną priešą, nenusipelniusį nieko kito, kaip tik negailestingo sunaikinimo.

Emocinio susijaudinimo atmosferoje po karo pralaimėjimo ir esant sunkiems Versalio sutarties įpareigojimams vyko varžybos, kas garsiau šauks, kas griežčiau suformuluos galimą atkūrimo programą, taip pat – ir tai galėjo turėti lemiamą reikšmę – kokia charizma pasižymi lyderis ir kokios jėgos už jo stovi. Negalima paneigti, kad *Mein Kampf* turinys turėjo pasiekti vis platesnį skaitytojų ratą, kuriam patiko agresyvus pasakojimo stilius, nepalaužiamo pasitikėjimo pergale demonstravimas, taip pat – galbūt visų pirma – tai, kad už knygos žodžių, kartais netgi taikliai atspindinčių įvairias praeities ir dabarties problemas, stovėjo kasdienė, agresyvi, apskaičiuota NSDAP propaganda ir SA išsišokimai, rodantys stiprėjančio nacionalsocialistinio

judėjimo veiksmingumą. Vidutinį XX a. trečiojo dešimtmečio vokietį, prislėgtą kasdienio gyvenimo prozos, visa tai galėjo įtikinti ir netgi padaryti įspūdį. Jame augo pasirengimas „pabėgti nuo laisvės“[65]...

Kaip knygą priėmė Vokietijoje

1925–1927 m. išleista dviejų tomų knyga *Mein Kampf* buvo parduodama neblogai, bet ne taip, kaip tikėjosi autorius. 1929 m. skaitytojai įsigijo 23 tūkst. pirmojo tomo ir 13 tūkst. antrojo tomo egzempliorių[66]. Hitleris, matyt, norėdamas gilinti užsienio politikos klausimą, ypač dėl Vokietijos „gyvenamosios erdvės“ įgijimo, 1928 m. parašė 200 puslapių tekstą, kuris buvo tarsi *Mein Kampf* priedas. Tekstas neturėjo atskiro pavadinimo, buvo pavadintas tiesiog *Zweites Buch* (Antroji knyga). Tačiau leidykla *Franz Eher Verlag* nusprendė, kad *Zweites Buch* spausdinimą reikia sustabdyti ir palaukti, kol išaiškės situacija su *Mein Kampf*. Reikšmingas šios knygos pardavimų augimas įvyko po 1929 m., kai didžiosios ekonominės krizės bangos fone nacionalsocialistų partijos populiarumas smarkiai išaugo, o po 1930 m. rinkimų ji tapo antrąja politine jėga parlamente. Taigi, kai *Mein Kampf* leidybos sėkmė nutiesė kelią *Zweites Buch* spausdinimui, jos autorius netikėtai šio sumanymo atsisakė, nusprendęs, kad dabar, kai vis labiau tikėtina, jog valdžią perims nacionalsocialistai, nereikėtų atskleisti visuomenei kitų svarbių kortų. *Zweites Buch* buvo išleista tik po kelių dešimtmečių[67].

O 1932 m. pabaigoje, t. y. likus nedaug laiko iki Hitlerio atėjimo į valdžią, *Mein Kampf* pardavimai pasiekė 230 tūkst. egzempliorių; abu knygos tomai jau dvejus metus buvo leidžiami viena knyga. Taip pat buvo įvairinamas knygos dizainas. Be „liaudies“ leidimų (*Volksausgaben*) su kartoniniais viršeliais už 8 markes, buvo platinami ir egzemplioriai, išspausdinti ant plono popieriaus (*Dünndruckausgaben*) už panašią kainą, bei skirti dovanoms (*Geschenkausgaben*) su drobiniais viršeliais (*in Leinen*) už 16 markių ir su pusiau odiniais viršeliais (*in Halbleder*) už 24 markes. Turtingesniems ir įtakingiems klientams buvo numatyti „paramos“ leidimai (*Förderungsausgaben*), įrišti raudona oda, sunumeruoti nuo 1 iki 500, po 100 markių už vienetą. Per visus 1933 metus, kurie buvo lemiami naujausioje Vokietijos istorijoje, šalyje buvo parduota beveik milijonas šimtas tūkstančių *Mein Kampf* egzempliorių[68].

Leidybos mašina dirbo vis didesniu tempu, atnešdama naudos ne tik *Franz Eher Verlag*, bet ir nacių partijai bei pačiam Hitleriui. Su direktoriumi Amanu jis sudarė pelningą sutartį, pagal kurią už vieno savo knygos egzemplioriaus pardavimą

iš pradžių gaudavo 10 procentų autorinį atlyginimą, o nuo 1933 m. – 15 procentų. Tai leido jam atlikti įspūdingą propagandinį gestą – jis atsisakė Reicho kanclerio algos. Tai buvo dar geriau, nes jis buvo visiškai atleistas nuo pareigos mokėti mokesčius už pajamas, gautas iš *Mein Kampf* pardavimo[69]. Tuo metu šios pajamos sparčiai augo, kol Antrojo pasaulinio karo pabaigoje pasiekė svaiginančią keliolikos milijonų markių sumą[70].

Knygos, spausdinamos pagal totalitarinės valdžios nurodymus, leidybos apimčių augimo kreivė XX a. ketvirtajame dešimtmetyje nuolat kilo ir nesumažėjo net Antrojo pasaulinio karo metais. Iki 1938 m. buvo išspausdinti 4 milijonai egzempliorių, o 1943 m. gruodį jų skaičius jau siekė beveik 10 milijonų. Paskutinis, labai didelis papildomas tiražas pasirodė 1944 m. rudenį, ir taip bendras tiražas pasiekė mažiausiai 12 450 000 egzempliorių[71]. Tarp jų buvo ir „lauko pašto“ (*Feldpostausgabe*) leidimas, skirtas fronto kariams, kurį sunku įvertinti skaičiais[72].

Įdomybių sąrašą papildė 1933 m. išleista *Mein Kampf* versija Brailio raštu. 1936 m. buvo išleistas specialusis šios knygos rankraštinis leidimas ant pergamento. 35 kilogramus sveriantis leidimas, įrištas į metalinius, puošnius viršelius, buvo eksponuojamas Vokietijos meno parodoje Kelne „vokiečių genijų“ salėje, šalia... Biblijos, XV a. Johano Gutenbergo (*Johannes Gutenberg*) išspausdintos Maince.

Žinoma, kyla klausimas, kokia astronominio *Mein Kampf* tiražo dalis pasiekė vokiečius ir iš tikrųjų buvo perskaityta. Konkrečių, objektyvių, faktais pagrįstų duomenų trūkumas – juk šiuo klausimu nebuvo atliekami viešosios nuomonės tyrimai – trukdė ir tebetrukdo gauti realybei artimą atsakymą. Tokia situacija skatino spekuliacijas, kurios buvo veikiamos ir trumpalaikių politinių svyravimų. Tai nekeičia fakto, kad per daugelį metų literatūroje ir istorinėje publicistikoje susikaupė daug šios temos tyrimų[73]. Iš argumentų ir kontrargumentų gausybės galima padaryti tam tikrus apibendrinimus.

Pirma, vėlesni Hitlerio kūrinio leidimai sulaukė žiniasklaidos[74] ir Vokietijos politinio gyvenimo atstovų – tiek kairiųjų, tiek centristų, tiek dešiniųjų – susidomėjimo. Savo nuomonę išsakė svarbių visuomeninių institucijų, tiek pasaulietinių, tiek dvasinių, įskaitant katalikų[75] ir protestantų Bažnyčias bei žydų bendruomenes[76], atstovai. Formuluojamos nuomonės ir spaudoje skelbiamos recenzijos turėjo bent jau tam tikru mastu pasiekti daugelį vokiečių, sukeldamos jų susidomėjimą, taigi ir norą skaityti[77].

Antra, Hitleriui atėjus į valdžią, be įprastos leidybinės reklamos, atsirado administracinis spaudimas, įvairiais būdais skatinantis pirkti ir skaityti *Mein Kampf*. Nuo 1936 m. balandžio kiekviena jaunavedžių pora civilinės santuokos ceremonijos

metu vietoj Biblijos gaudavo *Mein Kampf* egzempliorių. Valstybės ir savivaldybių pareigūnams buvo duodama suprasti, kad turėti fiurerio knygą ir žinoti jos turinį yra savaime suprantama tarnybinė pareiga. Panašiai buvo mokyklose ir kariuomenėje, jau nekalbant apie NSDAP, SA, SS ir *Hitlerjugend* gretas. Mokiniai, studentai, kareiviai ir karininkai, smogikų būrių ir nacių judėjimo jaunimo organizacijos nariai bei pareigūnai su daugiau ar mažiau nuoširdžiu entuziazmu studijavo pirmojo valstybės asmens, kurį buvo apgaubęs oficialus kultas, samprotavimus. Mokyklų vadovėliuose, ypač temose, susijusiose su rasiniais ir demografiniais klausimais, buvo cituojama *Mein Kampf*. Taip pat buvo leidžiamos populiarios santraukos ir iliustruoti bukletai, kuriuose buvo pateikiami Hitlerio biografijos elementai arba jo knygos citatos apie žydus. Viename iš NSDAP kanceliarijos aplinkraščių, išleistų 1939 m. gruodžio viduryje, buvo pateikta kategoriška rekomendacija, kad Hitlerio knygos egzempliorius pasiektų kiekvieną, net ir vargingiausią vokiečių šeimą.

Trečia, Trečiojo Reicho valdžia bent jau paviršutinišką *Mein Kampf* turinio išmanymą laikė pilietinio lojalumo įrodymu. Tai paskatino daugelį vokiečių, besivadovaujančių gyvenimišku oportunizmu, perskaityti knygą, o vėliau, pavyzdžiui, viešais pareiškimais, taip pat įsiminus pasirinktus fragmentus, demonstruoti teigiamą požiūrį į tautos vadovo mintis ir veiksmus.

Ketvirta, ypač Hitlerio režimo sėkmės laikotarpiu, nemažai vokiečių piliečių, susižavėjusių fiureriu, prarado bet kokį kritiškumą ir *Mein Kampf* laikė savotišku katekizmu, būtinu kasdieniam gyvenimui[78].

Ir penkta, vis dėlto nereikėtų pamiršti propagandos vaidmens, kuri totalitarinės valstybės, kokia buvo Trečiasis Reichas, sąlygomis perteikė vienareikšmiškai teigiamą, beveik hagiografinį Hitlerio ir jo veiklos įvaizdį, nepalikdama jokios erdvės prieštaravimams, jau nekalbant apie kritiką. Tai dar buvo įmanoma Veimaro Respublikos egzistavimo pabaigoje arba emigracijoje. Nuo 1933 m. beveik visus neigiamus komentarus pačioje Vokietijoje veiksmingai pašalindavo cenzūra. Net privačiuose pokalbiuose buvo susilaikoma nuo nepalankių nuomonių apie *Mein Kampf* turinį ir stilių. Vyravo baimė būti išduotam pažįstamų, draugų ar net artimiausių šeimos narių. Tačiau net ir šie, beje, palyginti reti Hitlerio ir jo knygos kritikos balsai paprastai nepasiekdavo toli.

Kritišką, bet *post factum* nuomonę pareiškė buvę Hitlerio bendradarbiai, palikę nacionalsocialistų judėjimą, tokie kaip Otas Štraseris (*Otto Strasser*) ir Hermanas Raušningas (*Hermann Rauschning*)[79]. Taip pat netrūko protestų, kuriuos išreiškė visų pirma socialdemokratinių, komunistinių[80], liberalių[81] ir katalikiškų pažiūrų kultūros kūrėjai, publicistai ir rašytojai.

Šiuo atžvilgiu ryškus pavyzdys buvo brolių Manų – Tomo (*Thomas Mann*) ir Heinricho (*Heinrich Mann*)[82], – kurie nuo pat pradžių buvo prisiekę nacionalsocialistinio judėjimo priešininkai, pozicija. Tomas, 1929 m. literatūros Nobelio premijos laureatas, jau 1923 m. viename iš savo esė dar tik besiformuojantį nacionalsocialistų judėjimą pavadino „folkistine pagonybe“ (*völkisches Heidentum*) ir „romantiškuoju barbarizmu“ (*romantische Barbarei*)[83].

Sužinojęs 1930 m. rugsėjo mėn. parlamento rinkimų rezultatus, rašytojas 1930 m. spalio mėn. Berlyne viešai pasakė „Vokiškąją kalbą“, kurios paantraštėje buvo reikšminga frazė: „Kreipimasis į protą“[84]. Be abejonės, remdamasis *Mein Kampf* turiniu, rašytojas paragino Vokietijos piliečius ryžtingai atmesti nacionalsocializmą. Jam būdingu, netikėtų asociacijų kupinu stiliumi jis pastebėjo, kad nacių judėjimas *„[...] taip pat remiamas daugelio intelektualų. Prie jų priskirtina tam tikra filologinė ideologija, germanistų romantizmas ir tikėjimas Šiaurės vertybėmis, kylantys iš akademinės-profesoriškos sferos, kuri 1930-ųjų vokiečiams kalba mistinio nuoširdumo ir pompastinio kičo stiliumi, vartodama tokius žodžius kaip „rasistinis“, „folkistinis“, „bendruomeninis“, „didvyriškas“, suteikiant judėjimui svajingo, moksliško barbarizmo prieskonį, kuris yra dar grėsmingesnis, labiau atitolęs nuo pasaulio, veiksmingiau užlieja ir užklijuoja smegenis nei atitolimas nuo pasaulio ir politinis romantizmas, atvedę mus į karą.*“[85] Tomas Manas paragino remti socialdemokratiją, kuri po karo, *„kai Vokietijai apskritai trūko tinkamo kelio, bent jau parodė kelią, kuriuo buvo galima eiti“*[86]. Jis taip pat išreiškė pritarimą neseniai mirusio Vokietijos užsienio reikalų ministro Gustavo Štrezemano (*Gustav Stresemann*) politikai, tikėdamas, kad suartėjimas su Europa sustiprins Vokietiją ir ilgainiui atneš Versalio sutarties peržiūrą[87]. Jos priėmimas ir įgyvendinimas, rašytojo nuomone, buvo viena iš pagrindinių priežasčių, dėl kurių augo NSDAP lyderio ir jo judėjimo populiarumas.

Tomas Manas grįžo prie ryžtingos ir kartu kandžios *Mein Kampf* autoriaus kritikos esė „Brolis Hitleris“, parašytoje jau emigracijoje ir išleistoje JAV bei Šveicarijoje 1938 m.[88] Tačiau tai įvyko paradoksaliu būdu: rašytojas Hitleryje įžvelgė... brolį. *„Šis chuliganas yra katastrofa; tačiau tai nėra priežastis, kodėl jo likimas ir charakteris neturėtų kelti susidomėjimo“*, – rašė Manas. Šis giminystės – „gana fatališkos“ – pareiškimas rašytojui pasitarnavo kaip priemonė ryškiai priešpriešinti savo kūrybinę poziciją „sugadinto menininko“ (*verhunzter Künstler*), kuriuo, jo įsitikinimu, pasirodė esąs Hitleris, pozicijai.

Atkreipdamas dėmesį į *Mein Kampf* autoriaus asmenybės sociologinius ir psichologinius aspektus, Manas paminėjo, be kita ko, tokias savybes kaip *„nepasotinamas kompensacijos ir savęs šlovinimo troškimas, nerimas, nepasitenkinimas savimi, sėkmių*

užmarštis, jų greitas išeikvojimas savimonės labui, tuštuma ir nuobodulys, niekingumo jausmas, kai tik neįmanoma nieko nuveikti, verčiant pasaulį sulaikyti kvėpavimą, neįkainojama prievarta nuolat patvirtinti save...“[89]

Nepaisant to, kiek vokiečių Nobelio premijos laureato samprotavimai apie Trečiojo Reicho vadovo prigimtį ir charakterį atitiko tiesą, vienas dalykas nekėlė abejonių. Išskirtinis rašytojas, susipažinęs su *Mein Kampf* turiniu ir iš jo kylančia praktika, tapo ryžtingu ir nuosekliu nacionalsocialistinio režimo Vokietijoje priešininku. Veikdamas emigracijoje, pirmiausia Prancūzijoje, vėliau JAV, jis aktyviai ėmėsi antinacistinės publicistikos, o Antrojo pasaulinio karo metais per radiją kreipėsi į tautiečius, ragindamas priešintis nacionalsocializmui[90].

Ilgesnę digresiją apie šio iškilaus rašytojo bekompromisę poziciją dar būtų galima papildyti kitais tokio pobūdžio liudijimais iš vokiečių literatūros[91]. Vis dėlto visa tai negali paneigti bendros nuomonės, kad *Mein Kampf* turinys nesulaukė ryžtingo ir visuotinio vokiečių nuomonės formuotojų sluoksnių pasipriešinimo. Netgi kritiškai vertinant, dažnai buvo aiškinama, kad šiurkščios ir toli siekiančios formuluotės *Mein Kampf* tekste buvo autoriaus lakios vaizduotės rezultatas ir susierzinimo dėl priverstinio buvimo Landsbergo tvirtovėje pasekmė.

Pats Hitleris, tikriausiai šiek tiek gailėdamasis savo knygos puslapiuose parodyto atvirumo[92], ėmėsi tam tikrų veiksmų, siekdamas sušvelninti kai kurių formuluočių reikšmę. Tai ypač pasakytina apie Prancūzijos, kaip mirtino priešo, įvaizdį. XX a. ketvirtojo dešimtmečio antrojoje pusėje Trečiojo Reicho užsienio propaganda ėmėsi bandymų pateikti paaiškinimus, esą fiureris neturi priešiškų ketinimų Vokietijos vakarinei kaimynei. XX a. trečiojo dešimtmečio viduryje *Mein Kampf* užrašyti žodžiai esą atspindėjo tuometinę nacionalsocialistų vadovo susijaudinimo būseną, sukeltą priešiškos Prancūzijos politikos priimant Versalio sprendimus, ypač per 1923–1925 m. Rūro baseino okupaciją[93]. Be to, Hitleriui nereikėjo pernelyg aiškintis nei iki 1933 m., nei juo labiau įsitvirtinus Reicho vadovo ir kanclerio pareigose.

Mein Kampf turinys, nepriklausomai nuo daugiau ar mažiau atvirai išsakytų nuomonių, taip pat kėlė paprastą smalsumą: kaipgi fiureris praktiškai įgyvendins savo planus, ypač atsižvelgiant į dramatišką XX a. trečiojo ir ketvirtojo dešimtmečių sandūros ekonominę krizę, kuri iš esmės jam nutiesė kelią į valdžią? Ar jo politika bus tokia pat radikali kaip *Mein Kampf* įrašai? Jei taip, ar pavyks jį sutramdyti politiniam elitui, kuris tuo buvo daugiau nei įsitikinęs? Daug kas rodo, kad, kaip teisingai pastebėjo vienas iš autorių, Hitlerio knygoje pateikti teiginiai jo amžininkus labiau apakino, nei apšvietė[94].

Tūkstančiai *Mein Kampf* egzempliorių, pateikti į knygų rinką ir lydimi triukšmingo propagandos akompanimento, iš esmės paskatino savotišką vokiečių pripratimą prie labiausiai šokiruojančių pranašysčių, tuo labiau kad daugelį jų kraštutiniai nacionalistiniai ir rasistiniai judėjimai jau dešimtmečius kartojo Vokietijos viešojoje erdvėje.

Taigi, grįžtant prie anksčiau užduoto klausimo, ar vokiečiai skaitė *Mein Kampf*, ar ne, galima su didele tikimybe teigti, kad jie negalėjo neskaityti šios knygos[95]. Tai patvirtina ne tik pirmiau paminėtos aplinkybės, bet ir tai, kad reikėjo žinoti žmogaus, kuriam pavyko įspūdingai ateiti į valdžią, o vėliau pasiekti sėkmę vidaus ir užsienio politikoje, mintis.

Mein Kampf naujų leidimų spausdinimas per Antrąjį pasaulinį karą tęsėsi toliau. Buvo pranešama apie nepakitusį didelį Reicho gyventojų susidomėjimą „Fiurerio knyga“[96], nors už visuomenės nuotaikų tyrimą atsakingos SD valdžios institucijos signalizavo, kad šios knygos turinys tapo piktaviliškos priešo diversijos auka. Britų platinamose skrajutėse buvo pateiktos tos *Mein Kampf* citatos, kurių prasmė visiškai neatitiko autoriaus ketinimų[97].

Kai Trečiasis Reichas žlugo ir kartu su juo sugriuvo mitas apie vadą kaip likimo siųstąjį, Vokietijoje tapo priimtina atsiriboti nuo nesenos praeities ir pabrėžti, esą normalūs žmonės negalėjo žinoti, o tuo labiau rimtai vertinti Landsbergo tvirtovės kalinio beprotiškų idėjų. Hitlerio figūra buvo ne tik demitologizuota, bet ir mistifikuota bei demonizuota. Juk tai velnio įsikūnijimas, o jei taip, tai jo raštų niekas neskaitė ir juo labiau į juos rimtai nežiūrėjo. Toks požiūris sudarė „pateisinimo strategiją“ (*Rechtfertigungsstrategie*), kuri sulaukė atgarsio pokario Vokietijoje, ten išsilaikydama daugelį metų ir sulaukdama didelio visuomenės pritarimo[98].

Šiuo metu nė vienas rimtas mokslininkas ar viešosios nuomonės skleidėjas suvienytoje Vokietijoje nebesilaiko tokio požiūrio ir nemano, kad tokia strategija teisinga. Nurodoma, kad mažiausiai penktadalis tarpukario Vokietijos gyventojų, taigi keliolika milijonų žmonių, skaitė ir žinojo *Mein Kampf*, bent jau bendrais bruožais arba pasirinktus fragmentus[99]. Tada nebuvo vyraujančio supratimo, kad susiduriama su bepročio išpažinimais, be to, rašytais nepatrauklia vokiečių kalba. Priešingai – dauguma į šį tekstą žiūrėjo dėmesingai, netgi su derama pagarba. Juk galiausiai kalbama apie pirmąjį valstybės asmenį, žmogų, kuris vokiečiams pažadėjo atgauti laisvę ir orumą, gerovę, išplėsti „gyvenamąją erdvę“, įgyvendinti tūkstantmečio Reicho viziją. Iš tiesų trūko nedaug, kad ši vizija būtų visiškai ir negrįžtamai įgyvendinta...

Kaip knygą priėmė užsienyje

Kartu su leidiniais vidaus rinkai plėtėsi ir jų spausdinimas užsienio kalbomis. *Franz Eher Verlag* didelę svarbą teikė užsienio licencijų pardavimui – žinoma, siekdama naujosios Vokietijos prestižo ir finansinės naudos. Tik sutartis sutikdavo pasirašyti savo sąlygomis: vertimai turėjo būti cenzūruojami, priklausomai nuo šalies, kuriai jie buvo skirti. Teksto sutrumpinimai daugiausia buvo susiję su užsienio politika, o tik nedidele dalimi – su rasės ar eugenikos klausimais.

Ypatingą politinę reikšmę turėjo angliškosios – britų ir amerikiečių – versijos. Hitleris norėjo užsitikrinti šių valstybių palankų neutralumą, o su Didžiąja Britanija buvo svarstoma net politinė ir karinė sąjunga. Galiausiai teises į *Mein Kampf* įgijo dvi rimtos leidyklos: *Houghton Mifflin* Niujorke ir *Hurst & Blackett* Londone. Vertimo ėmėsi – ir netgi nemokamai – Edgaras Dagdeilas (*Edgar Dugdale*)[100], tačiau turėjo nemenkai nusivilti, sužinojęs, jog abi leidyklos 1934 m. išleido sutrumpintą versiją, atitinkančią autorių teisių savininkų lūkesčius.

Visą, nesutrumpintą versiją išleido nedidelė *Stackpole* leidykla. Ji rėmėsi nuomone, kad Hitleris, neturėjęs pilietybės[101] tuo metu, kai tvarkė savo knygos autorines teises, JAV negali būti saugomas pagal ten galiojančius autorių teisių įstatymus. *Franz Eher Verlag* protestavo, o leidykla *Houghton Mifflin* kreipėsi į teismą. Nelaukdama teismo sprendimo, leidykla *Stackpole* 1939 m. vasarį skubiai išleido viso *Mein Kampf* teksto vertimą, o leidykla *Houghton Mifflin* į tai reagavo taip pat, tik per kitą leidyklą – *Reynal & Hitchcock*.

O 1939 m. birželį teismas priėmė sprendimą, kad JAV autorių teisės saugo ir autorius be pilietybės. *Stackpole* buvo įpareigota pašalinti savo vertimą iš knygynų, tačiau jau buvo per vėlu. Leidykla spėjo parduoti keliolika tūkstančių egzempliorių amerikietiško viso Hitlerio knygos teksto leidimo, o kartu su maždaug trisdešimčia tūkstančių egzempliorių, kuriuos pardavė ir *Reynal & Hitchcock*, tai sudarė beveik penkiasdešimt tūkstančių *Mein Kampf* egzempliorių, kurie amerikiečių skaitytojus pasiekė prieš pat Antrojo pasaulinio karo pradžią.

Šioje konkurencijoje blogiausiai pasirodė Londono leidykla *Hurst & Blackett*. Ji išleido į rinką penkiasdešimt tūkstančių sutrumpinto Hitlerio knygos leidimo egzempliorių, o nesutrumpintą leidimą išleido tik 1940 metais. Todėl anglosaksų šalys, visų pirma Didžioji Britanija ir JAV, su visu Hitlerio knygos turiniu galėjo susipažinti labai vėlai ir nepakankamai išsamiai[102].

Įdomi buvo žinomo britų politinio rašytojo Džordžo Orvelo (*George Orwell*)[103] recenzija apie anglų kalba išleistą nesutrumpintą *Mein Kampf* versiją. Jis su tam tikra

ironija atkreipė dėmesį, kad Hitlerio „neabejotinai patrauklią asmenybę“ (*attraction of his own personality*) galima pajusti net „nerangiame“ (*clumsy*) stiliuje, kuriuo parašyta *Mein Kampf*. Trečiojo Reicho vadovas, rašytojo nuomone, esą demaskavo hedonistinės gyvenimo pozicijos veidmainystę, kurią propagavo tiek socializmas, tiek, nors ir su didesniu nenoru, kapitalizmas. „Beveik visa vakarietiškoji mintis nuo paskutinio karo, o tikrai visa *„pažangi“ mintis*, – pastebėjo Orvelas savo recenzijoje, – *tyliai rėmėsi prielaida, kad žmonės nenori nieko kito, tik tinginiauti, jaustis saugiai ir išvengti skausmo.“* Tačiau Hitleris žino, kad žmogus nori ne tik komforto, saugumo, trumpų darbo valandų, higienos, gimstamumo kontrolės ir apskritai sveiko proto. Žmonės taip pat nori, bent jau kartais, kovos ir pasiaukojimo, jau nekalbant apie būgnus, vėliavas ir lojalumo paradus. Taigi atrodo, kad nacizmas ir fašizmas, ir netgi Stalino „militarizuotas socializmas“ yra psichologiškai „kur kas racionalesni“ (*far sounder*) nei bet kokia hedonistinė gyvenimo koncepcija. Užuot šaukęs: „Siūlome jums gerus laikus (*a good time*)“, Hitleris sako: „Siūlau jums kovą, pavojų ir mirtį“ – ir visa tauta krenta jam po kojų... Be abejo, rašytojas numatė, kad po kurio laiko žmonės atsitokės, kaip tai įvyko pasibaigus paskutiniajam karui. Tačiau dabar, kovodami su šiuo žmogumi, „neturėtume nuvertinti jo emocinio patrauklumo“ (*its emotional appeal*)[104].

Negalima nepaminėti kito Britų imperijos piliečio, valiečio Gareto Džounso (*Gareth Jones*)[105]. Manoma, kad Orvelas Džounso pavardę panaudojo visiškai sąmoningai. 1945 m. romane „Gyvulių ūkis“, kuris yra alegorinis stalinizmo aprašymas, taip buvo pavadintas ūkio savininkas, kurį išvarė gyvuliai, įvedę totalitarinę diktatūrą[106]. G. Džounsas buvo vienas iš dviejų užsienio žurnalistų (kitas buvo Seftonas Delmeris iš Londono *Daily Mail*), kurie 1933 m. vasario mėn. lėktuvu lydėjo Adolfą Hitlerį, jau tapusį Reicho kancleriu, kelionėje iš Berlyno į Frankfurtą prie Maino. Džounsas buvo priešrinkiminio NSDAP mitingo tame mieste liudininkas, vėliau vakarieniavo su Jozefu Gebelsu, nuo 1933 m. kovo vidurio buvusiu Reicho tautinio švietimo ir propagandos ministru. Velso žurnalistas, kuriam „su Gebelsu puikiai sekėsi bendrauti“, savo užrašuose užfiksavo, kad pokalbis, be kita ko, pakrypo Lenkijos tema. Nacių veikėjas esąs paskelbęs apie „Pomeranijos koridoriaus“ susigrąžinimą, kartu išreikšdamas viltį, kad *„Lenkija pagaliau supras, jog jai bus geriau, jei jį atiduos mums“*. Ilgalaikis Reicho tikslas bus žygis į Rytus. Gebelsas tada ramino Velso žurnalistą, sakydamas: *„Mūsų ekspansija į Rytus nebūtinai reiškia konfliktą su Rusija. Nukentės Lenkija“* (*Our expansion to the East need not mean a conflict with Russia. Poland will be the sufferer*)[107].

Velso žurnalistas 1933–1934 m. tris kartus lankėsi Vokietijoje. Kiekvienas iš šių vizitų baigėsi straipsnių serija laikraštyje *The Western Mail & South Wales*.

Tai, ką matė, autorius iš esmės stengėsi aprašyti objektyviai ir be emocijų. Taip pat buvo galima susidaryti įspūdį, kad Džounsas tam tikru mastu susižavėjo nacionalsocialistiniu judėjimu, pavyzdžiui, kalbant apie astronominio nedarbo mažinimo programą[108]. Tačiau laikui bėgant, suvokdamas, kas vyksta Vokietijoje, jis darėsi vis kritiškesnis. Prie to prisidėjo atidžiai perskaityta *Mein Kampf.*

Jį ypač sudomino kampanija prieš žydus. Ji jam pasirodė tokia „viduramžiška" (*mediaeval*), kad jis nusprendė paskaityti „nacionalsocialistinio judėjimo bibliją". Džounsas „beveik trynė akis" (*almost rubbed my eyes*) iš nuostabos, kai perskaitė, ką *Mein Kampf* autorius manė apie žydų vaidmenį Didžiojoje Britanijoje: *„Žydas yra beveik neribotas diktatorius dėl klastingų (devious) visuomenės nuomonės kontrolės metodų!"* Pasak Hitlerio, užrašė žurnalistas, ne britai, o būtent žydai „norėjo Vokietijos sunaikinimo 1914–1918 m." Būtent žydai, kaip, Džounso nuomone, matyti iš *Mein Kampf* teksto, vadovaujasi tikrai makiaveliškomis intencijomis, viena vertus, siekdami parlamentarizmo pergalės, kita vertus, norėdami perimti dominavimą pasaulyje, „skleisdami (*spreading*) bolševizmą"[109].

Po šio nukrypimo, susijusio su dviem svarbiais britų viešojo gyvenimo atstovais, verta atkreipti dėmesį, kad dar vingresniu keliu nei *Mein Kampf* leidimas anglų kalba pasuko leidimas prancūzų kalba. Hitleris, puikiai suvokdamas savo knygos išskirtinai antiprancūzišką pobūdį, iš pradžių netgi nesutiko, kad būtų leidžiama sutrumpinta versija. Susidariusią tuštumą savaip užpildė žinomo filosofo Čarlzo Apuno (*Charles Appuhn*) iniciatyva išleista 170 puslapių knyga su *Mein Kampf* ištraukomis[110]. Vokietijos valdžia protestavo prieš „fiurerio klaidingo įvaizdžio skleidimą", tačiau tai nedavė jokio rezultato.

Tuo tarpu Paryžiuje buvo išleistas viso *Mein Kampf* teksto vertimas. Tai padarė nedidelė leidykla, priklausanti Fernanui Sorlo (*Fernand Sorlot*). Nepaisydamas *Franz Eher Verlag* nepritarimo, ambicingas leidėjas, pasinaudojęs Prancūzijos Karo veteranų ministerijos parama, pasiekė savo tikslą, ir štai 1934 m. pavasarį pasirodė knyga *Mein Kampf, mon combat.* Be to, skaitytojų smalsumą dar labiau pažadino tai, kad populiarus prancūzų maršalas Lui Liotė (*Louis Lyautey*)[111] parašė knygą perskaityti skatinantį komentarą.

Įdomu, kad prancūzų leidėjas buvo išleidęs, viena vertus, nacionalsocializmą smerkiančių leidinių, kita vertus, tokių žymių nacių kaip Hermano Geringo ar Valterio Darė (*Walther Darrê*) tekstų. Jis pats nesibodėjo kraštutinių dešiniųjų pažiūrų, įskaitant antisemitines; Antrojo pasaulinio karo metais buvo maršalo Filipo Peteno (*Philippe Pétain*), marionetinės *Vichy* vyriausybės vadovo, šalininkas[112]. Taigi kyla klausimas, kokiais motyvais vadovavosi Sorlo, išleisdamas prancūzišką *Mein Kampf* versiją.

Ar ideologiniais, pažintiniais, ar komerciniais? Kad ir koks būtų atsakymas, nekyla abejonių, kad prancūzų leidėjo veiksmai smarkiai sužlugdė Hitlerio planus pasiekti, kad jo priešiški pareiškimai apie Vokietijos vakarinę kaimynę būtų užmiršti.

Susierzinęs fiureris nurodė imtis veiksmų diplomatiniu lygmeniu, o kai tai neteikė sėkmės vilčių, įsakė *Franz Eher Verlag* teisininkams pateikti skundą Prancūzijos prekybos teismui. 1934 m. birželį sprendimas buvo palankus ieškovams. Prancūzijos leidyklos advokato argumentai, kad dabartinio Vokietijos kanclerio parašytas tekstas yra politinis, todėl, siekiant apsaugoti Prancūzijos valstybės interesus, kuriems ši knyga kelia grėsmę, galima nesilaikyti autorių teisių nuostatų, nebuvo pripažinti.

Teismas nusprendė, kad *Mein Kampf* yra autoriaus „kūrybinio darbo“ rezultatas ir nusipelno apsaugos, kaip ir bet kuris kitas literatūros kūrinys. Fernanui Sorlo buvo uždrausta spausdinti ir parduoti prancūziškąją *Mein Kampf* versiją. Taip pat buvo įsakyta sunaikinti konfiskuotus egzempliorius, o *Franz Eher Verlag* gavo simbolinį franką už patirtus nuostolius. Tačiau Prancūzijos leidėjas nepasidavė ir, apgavęs ant-stolius, sugebėjo nelegaliai parduoti 15–20 tūkstančių egzempliorių, o dalį jų nemokamai perduoti Prancūzijos politikams ir visuomenės veikėjams.

Nors Hitleris teisme laimėjo, tačiau tai buvo Pyro pergalė. Teismo procesą lydėjęs viešumas padidino susidomėjimą *Mein Kampf* ir prisidėjo prie daugybės leidinių, kurie, apeidami autorių teisių įstatymus, spausdino sutrumpintas versijas arba atrinktas Hitlerio knygos ištraukas. Jie pabrėžė tai, ką Trečiojo Reicho fiureris tuo metu norėjo kruopščiai paslėpti: Prancūzijos, kaip mirtino Vokietijos priešo, įvaizdį.

Tačiau dalis šių leidinių buvo atviras manipuliavimas, lėmęs daugiau ar mažiau akivaizdžius klastojimus. Vienas iš pavyzdžių gali būti brošiūra, kurios autoriai pateikė pagrindinių *Mein Kampf* tezių sąrašą. Pabaigoje jie pareiškė, kad žydų klausimo susiejimas su marksizmo, bolševizmo, masonų propagandos ir pražūtingos spaudos veiklos plitimu yra teisingas žingsnis, su kuriuo jie sutinka[113]. Nors, kaip jie rašė, reikia atmesti Hitlerio planą visiškai ir žiauriai išspręsti žydų klausimą, tačiau taip pat reikia gintis nuo „žydų masonerijos“ išpuolių prieš „senąją Prancūzijos religinę civilizaciją“ ir šios civilizacijos ramsčius, t. y. „Dievą, Tėvynę, Šeimą ir Darbą“. Taip tradicinė prancūzų katalikybė, apkaltindama judaizmą visomis šiuolaikinėmis bėdomis, įteisino *Mein Kampf* tekstą, užgoždama ir tarsi civilizuodama toksiškiausią jo turinį.

Buvo ir daugiau panašių veiksmų, kurie iš esmės buvo savotiška gudri intelektualinė diversija. Prie jų priskirtini ir atitinkamai parengti prancūzų žurnalistų interviu su Hitleriu. Dar 1933 m. lapkritį pokalbį su naujuoju Reicho kancleriu dienraštyje *Le Matin* vedė Fernanas de Brinonas (*Fernand de Brinon*), Prancūzijos ir Vokietijos santykių atšilimo šalininkas[114]. Į žurnalisto klausimą apie *Mein Kampf* patikimumą

Hitleris atsakė išsisukinėdamas: „Tai knyga, kupina neaiškumų, parašyta kalėjime su persekiojamo apaštalo aistra.“[115] Panašią versiją jis pateikė 1938 m. pokalbyje su kitu dešiniosios pakraipos prancūzų žurnalistu Bertranu de Žuveneliu (*Bertrand de Jouvenel*)[116]. Interviu, paskelbtas populiariame dienraštyje *Paris-Midi*, pateikė jau žinomą pasakojimą apie tai, kad *Mein Kampf* priklauso seniai praėjusiems laikams, kai Hitleris sėdėjo kalėjime, o Rūro baseino okupacija kėlė didelę įtampą Vokietijos ir Prancūzijos santykiuose. *„Tokia situacija nepasikartos, mano dabartinė politika yra visiškai orientuota į draugystę su Prancūzija“*, – užtikrino fiureris ir Reicho kancleris[117]. Tuomet jis dar vartojo susitaikymo ir taikos retoriką. Prancūzijoje, ir ne tik ten, nuraminimo (*appeasement*) politikos laikotarpiu labai norėta tikėti, kad Hitlerio knyga jau priklauso pasenusiai istorinei literatūrai.

1938 m. rugpjūčio mėnesį, taigi netrukus prieš Miuncheno konferenciją, kuri leido Hitleriui užgrobti Čekijos Sudetus, Prancūzijos knygynuose pasirodė autorizuota *Mein Kampf* versija pavadinimu *Ma doctrine*[118]. Tačiau tai buvo tik 140 puslapių originalo santrauka, iš kurios buvo pašalinti antiprancūziški ir dalis antisemitinių fragmentų[119]. Šio leidinio autoriai, žurnalistai Žoržas Blonas (*Georges Blond*) ir Anri Lebras (*Henri Lébre*, slapyvardis *François Dauture*) – abu pasiskelbę antisemitais ir kraštutinės dešinės šalininkais – komentare išreiškė viltį, kad abi kaimyninės tautos vis dėlto sugebės viena kitą gerbti ir bendradarbiauti[120].

Į tokius akivaizdžiai suklastotus mitus reagavo Prancūzijos antinacistinė aplinka, susijusi tiek su liberaliu centru, tiek su socialistine ir komunistine kairiąja. Be kita ko, 1939 m. pavasarį pavyko išleisti dar vieną – po *Mein Kampf, mon combat* – nesutrumpintą *Mein Kampf* versiją prancūzų kalba, neturinčią vokiškos autorizacijos[121]. Tačiau knyga, vėl išleista nedidelėje leidykloje, negalėjo patenkinti prancūzų žinių alkio, augusio dėl artėjančio karo grėsmės.

Masinės auditorijos, kad ir vien dėl mobilizacijos sumaišties, panašiai negalėjo tikėtis ir devyniasdešimties minučių trukmės iš dalies vaidybinis dokumentinis filmas, pasirodęs Prancūzijos kino teatruose 1940 m., likus nedaug laiko iki vokiečių kariuomenės įsiveržimo į Prancūziją[122]. Tame filme *Mein Kampf* teiginiai buvo lyginami su realybe, t. y. su Trečiojo Reicho vidaus ir užsienio politika. Savo dienoraščiuose filmo turiniui dėmesio skyrė Jozefas Gebelsas. Jo nuomone, filmas buvo „kurstantis“, „melagingas reportažas“, tačiau „sukurtas rafinuotai ir meistriškai“, todėl „labai pavojingas“. Tačiau Reicho tautinio švietimo ir propagandos ministras guodėsi, kad tai „netrukus baigsis“, ir, deja, buvo teisus[123].

Klausimas dėl *Mein Kampf* leidimo prancūzų kalba vėl iškilo Antrojo pasaulinio karo metais, 1941 m. pabaigoje. Ministras Gebelsas pranešė savo fiureriui,

kad prancūzų pusė (t. y. prancūzų kolaborantai) kreipėsi į jį su prašymu išversti visą *Mein Kampf* tekstą. Gebelsas pasiūlė „energingai“ tam pasipriešinti, nes juk joje yra tokių fragmentų, kurie „yra viskas, tik ne raginimas draugiškai kolaboruoti“ (*kollaborationsfreundlich*). Hitleris esą sutiko su savo ministro nuomone ir nurodė pokalbiuose su prancūzais atkreipti dėmesį, „kad ši knyga buvo parašyta [Landsbergo] tvirtovėje netrukus po įsiveržimo į Rūro regioną, kad jis [Hitleris] nenorėtų joje [knygoje] nieko keisti, nes ji jau priklauso istorijai ir šiuo metu ji vis dėlto netinka Prancūzijos visuomenei“[124].

Taigi nauja prancūziškoji *Mein Kampf* versija Prancūzijoje nebuvo išleista. Dar daugiau – 1940 m. minėta F. Sorlo 1934 m. išleista knyga *Mein Kampf, mon combat* buvo įtraukta į uždraustų knygų sąrašą. Tačiau stebina tai, kad vokiečių okupacinės valdžios institucijos su Paryžiaus leidėju elgėsi gana švelniai. Jis, tiesa, turėjo pasirašyti įsipareigojimą laikytis tvarkos taisyklių, įskaitant cenzūrą, ir parduoti pusę įmonės, tačiau galėjo pasilikti kitą pusę ir toliau be trukdžių vykdyti savo profesinę veiklą. Nepaisydamas vokiečių draudimų, jis slapta perleido ir toliau pardavinėjo „savo“ *Mein Kampf, mon combat* – tai galėjo būti apie dešimt tūkstančių egzempliorių, iš kurių du tūkstančiai atiteko Prancūzijos antinaciniam pogrindžiui[125].

Atskiras viso *Mein Kampf* teksto vertimas prancūzų kalba buvo išleistas 1943 m. už Prancūzijos ribų. Jis buvo išleistas Alžyre, o leidėjas buvo Prancūzijos nacionalinis išlaisvinimo komitetas – politinio ir karinio judėjimo „Laisvoji Prancūzija“ (vėliau pervadinto „Kovojančia Prancūzija“), siekiančio Prancūzijos nepriklausomybės atkūrimo, vykdomasis organas. Buvo manoma, kad visas Hitlerio knygos tekstas pagaliau atskleis jo tikslus dramatiškos karo ir okupacijos realybės akivaizdoje[126].

Nepaisant su anglosaksų ir prancūzų *Mein Kampf* leidimais susijusių nesklandumų, išversta Hitlerio knyga pasiekė keliolikos kitų šalių leidybos rinkas. Nuo 1934 iki 1939 m. paeiliui pasirodė: italų[127], danų, olandų, švedų, portugalų, brazilų, bulgarų, arabų[128], ispanų, vengrų, čekų[129] ir austriškoji[130] versijos.

Įdomus *Mein Kampf* išleidimas kinų ir japonų kalbomis. Ankstyviausias, tačiau sutrumpintas ir cenzūruotas Hitlerio knygos leidimas kinų kalba pasirodė 1934 m., jį išleido leidykla *Shanghai Liming Company*. Visą versiją 1936 m. išleido Švietimo ministerijai pavaldus Nacionalinis tyrimų ir vertimų institutas (NICT). Nėra duomenų apie abiejų leidimų tiražą, tačiau jis turėjo būti nemažas, nes XX a. ketvirtojo dešimtmečio viduryje Kinijos Respublikos elitas ir valdančioji Kinijos nacionalinė partija (*Kuomintang*) atidžiai stebėjo viską, kas vyko nacionalsocialistų valdomoje Vokietijoje. *Mein Kampf* vertimai Kinijoje buvo prieinami iki 1949 m., kai buvo įkurta Kinijos Liaudies Respublika[131].

Pirmoji nesutrumpinta Adolfo Hitlerio knygos versija japonų kalba pasirodė 1932 m. Šios knygos populiarumas Japonijoje nuosekliai augo dėl vis glaudesnių Japonijos militaristų ryšių su Trečiuoju Reichu, kurie nuo 1936 m. lapkričio įgavo politinės sąjungos formą (bendras Antikominterninio pakto pasirašymas), o laikui bėgant – ir ekonominės bei karinės sąjungos formą. Taip pat reikėtų pažymėti, kad originali *Mein Kampf* versija iki pat Antrojo pasaulinio karo pabaigos buvo plačiai naudojama kaip mokymo medžiaga Japonijos vidurinių mokyklų vokiečių kalbos pamokose[132].

Antrojo pasaulinio karo metais buvo išleisti Hitlerio knygos vertimai į norvegų, suomių ir tamilų kalbas[133]. Taip pat pasirodė olandų ir danų „lauko pašto leidimai“ (*Feldpostausgaben*), t. y. skirti fronto kariams, šiuo atveju tarnaujantiems kolaboraciniuose SS daliniuose[134].

Nėra patikimų, išsamių duomenų apie išverstų į užsienio kalbas *Mein Kampf* pardavimo ir skaitymo mastą tarpukariu ir Antrojo pasaulinio karo metais. Tačiau galima spėti, kad tai buvo dešimtys tūkstančių egzempliorių. Hitlerio knygą pirkdavo ir skaitydavo eiliniai žmonės, taip pat asmenys, turintys svarbų vaidmenį savo šalių viešajame gyvenime. Tarp jų buvo, pavyzdžiui, būsimasis Didžiosios Britanijos ministras pirmininkas Vinstonas Čerčilis (*Winston Churchill*)[135], žydų kilmės politikas, vėlesnis Izraelio prezidentas Davidas Ben Gurionas (*David Ben-Gurion*)[136], Eudženijus Pačelis (*Eugenio Pacelli*), 1920–1929 m. buvęs apaštališkasis nuncijus Vokietijoje, vėliau tapęs popiežiumi Pijumi XII[137].

Kalbant apie Sovietų Sąjungą, atrodo, kad iki 1930 m. šios valstybės vadovybė neskyrė ypatingo dėmesio nacionalsocializmui, kartu ir *Mein Kampf*[138].

Padėtis pasikeitė po Reichstago rinkimų, kai NSDAP tapo antrąja politine jėga Vokietijos parlamente. SSRS spaudoje pasirodė straipsniai apie nacionalsocialistų judėjimą, tačiau apie Hitlerio knygą vis dar nebuvo nė žodžio. Nepalyginamai didesnį susidomėjimą kėlė įtempta Vokietijos darbininkų judėjimo situacija, ypač „išdavikiškas“ socialdemokratijos, kaip pagrindinės šalies „fašizacijos“ priemonės, vaidmuo.

Posūkis įvyko 1932 m. viduryje, o pokyčių variklis pasirodė esąs ne oficiali SSRS propaganda, o Komunistų internacionalas. Jo leidinyje *Internationale Pressekorrespondenz*, kuris 1921–1939 m. buvo leidžiamas aštuoniomis kalbomis, 1932 m. gegužę pasirodė keletas straipsnių apie nacionalsocializmo užsienio politiką, NSDAP ir patį Hitlerį. Argumentai buvo iliustruojami gausiomis *Mein Kampf* citatomis, straipsnių autoriai buvo vokiečių komunistai, vadovaujami Teodoro Neubauerio (*Theodor Thilo Neubauer*)[139].

Augantis nacionalsocializmo vaidmuo Vokietijos politiniame gyvenime, ypač agresyviai šio judėjimo demonstruojamos antikomunistinės ir antisovietinės tendencijos,

galų gale paskatino SSRS išleisti visą *Mein Kampf* leidimą rusų kalba. Šios užduoties ėmėsi Grigorijus Zinovjevas[140]. Tuo metu jo asmeninė padėtis jau buvo labai sudėtinga. Tikriausiai tikėjosi, kad atlikęs šį darbą galės sugrįžti į Stalino malonę[141].

Mein Kampf, pavadinta *Моя борьба*, greičiausiai buvo išleista 1933 m. rudenį kelių dešimčių egzempliorių tiražu su nuoroda „tik tarnybiniam naudojimui“. Knyga neabejotinai pateko į pagrindinių SSRS valdžios atstovų, įskaitant Staliną, rankas, tačiau šiuo klausimu trūksta išsamesnių duomenų[142]. Verta paminėti, kad Zinovjevas ne tik įdėjo daug pastangų[143] versdamas Hitlerio knygą, bet ir parašė aštuoniasdešimties puslapių išsamią studiją[144]. *Mein Kampf* jis preliminariai apibūdino kaip „vokiečių fašistų „knygų knygą“.

Šia knyga rėmėsi visa gausi, didžiųjų kapitalistų finansuojama vokiečių fašistų literatūra, pastaraisiais metais užtvindžiusi Vokietiją. Iki 1933 m. visa fašistinė literatūra buvo paprasta šios „Evangelijos“, šios Hitlerio judėjimo „Biblijos“ santrauka, perteikta kasdienine kalba (*Alltagssprache*)[145]. Zinovjevo analizė, parašyta komunistiniam judėjimui būdingu stiliumi, apėmė įvairius Hitlerio knygos aspektus. Tačiau ypatingą dėmesį ji skyrė tiems fragmentams, kuriuose buvo numatyta ekspansija į Rytus, „gyvenamosios erdvės“ užkariavimas Rusijos sąskaita.

Apibendrindamas savo studiją, šis žymus, nors jau į nuošalę nustumtas bolševikas teigė: *„Mein Kampf“ yra pagrindinė tos epochos, kurią Vokietijoje rengia fašistinis režimas, knyga. Knyga yra absurdiška, kvaila, pikta, kupina antisemitinių šūkių, o kiekviena šios knygos eilutė dvelkia neapykanta darbininkų klasei. Tačiau tai yra epochos dokumentas, ypač ryškia ir atvira forma atskleidžiantis žlungančio supuvusio kapitalizmo, kuris prieš pat savo visišką katastrofą griebiasi grobuoniškų, fašistinių priemonių, socialinius ir politinius „siekius“. [...] Todėl Sovietų Sąjungos skaitytojams dar svarbiau susipažinti su šia pagrindine vokiečių fašistų vado knyga. Būtina kuo geriau pažinti priešą, kad jį kuo veiksmingiau nugalėtum.*“[146]

Zinovjevas galiausiai išnyko iš sovietinio viešojo gyvenimo, tačiau nuo 1934 m. jo *Mein Kampf* vertimo citatas vis dažniau naudojo SSRS politikai, publicistai ir Komunistų internacionalo pareigūnai. Be kita ko, taip buvo 1934 m. sausį vykusiame XVII VKP(b) suvažiavime, taip pat 1935 m. liepą–rugpjūtį vykusiame VII Komunistų internacionalo pasauliniame kongrese. Knygos ir straipsniai, Sovietų Sąjungoje pasirodę XX a. ketvirtojo dešimtmečio antrojoje pusėje, pateikė nemažai atitinkamai interpretuotos informacijos apie Trečiojo Reicho lyderį ir jo pagrindinį leidinį[147].

Reikia pažymėti, kad antra po Zinovjevo pagrindinė figūra SSRS valdžios aparate, susidūrusi su *Mein Kampf* tekstu, buvo Karlas Radekas[148]. Bolševikas, turėjęs spalvingą ir tragišką gyvenimo istoriją, XX a. ketvirtojo dešimtmečio pradžioje,

be kita ko, buvo VKP(b) CK Tarptautinės informacijos biuro vadovas. Eidamas šias pareigas ir veikdamas kaip Josifo Stalino patarėjas tarptautiniais klausimais, jis rengė įvairias ekspertines išvadas, ypač susijusias su tolesne sovietų ir vokiečių santykių raida. Vienas iš tokių dokumentų, datuotas 1933 m. balandžio 11 d. ir pasirašytas Radeko, apėmė Adolfo Hitlerio užsienio politikos programos analizę, neabejotinai pagrįstą giliu *Mein Kampf* išmanymu[149].

Radekas laisvai kalbėjo vokiškai, todėl jam nereikėjo naudotis jokiomis vertėjų paslaugomis. Iš balandžio mėn. dokumento išvadų turėjo matytis, kad jau keletą mėnesių einantis naujojo Reicho kanclerio pareigas Hitleris savo knygoje *Mein Kampf* išdėstė tokias pažiūras, kurios atmetė galimybę grįžti prie Rapalo politikos, t. y. abipusiai naudingų sovietų ir vokiečių santykių po 1922 m. balandį Italijos Rapalo kurorte pasirašytos sutarties, patvirtintos ir pratęstos 1926 m. balandį Berlyno sutartimi. Taigi Hitlerio knyga, tinkamai pristatyta stalinistinio patarėjo, suvaidino svarbų vaidmenį formuojant SSRS užsienio politiką XX a. ketvirtajame dešimtmetyje. Pats Karlas Radekas daug naudos iš to negavo. Kaip ir Grigorijus Zinovjevas, jis netrukus tapo „didžiojo teroro“ auka.

Be to, iš vienos iš Stalino biografijų žinoma, kad sovietų diktatorius ėmėsi nuodugniai skaityti *Mein Kampf* 1939 m. vasarą, netrukus prieš pasirašant Ribentropo–Molotovo paktą[150]. Matyt, jis tuomet kažkodėl arba nepaisė, arba nepastebėjo grėsmės, apie kurią sovietinė propaganda garsiai kalbėjo jau prieš kelerius metus...

Įsigaliojus 1939 m. rugpjūčio mėn. sovietų ir vokiečių susitarimui, tarsi mostelėjus burtų lazdele, iš SSRS žiniasklaidos dingo bet kokios užuominos apie Trečiojo Reicho vadovo ekspansionistinius siekius. Lygiai taip pat greitai, ir dar intensyviau, jos vėl pasirodė nuo 1941 m. birželio, kai vokiečių kariuomenė užpuolė neseną sąjunginiinkę. Hitlerio knyga nebuvo viešai platinama Sovietų Sąjungoje iki pat šios valstybės egzistavimo pabaigos[151].

Panašiai buvo ir tarpukario Lenkijoje. Lenkijos ir Vokietijos įtampų laikotarpiu, Veimaro Respublikos laikais nebuvo kalbos apie legalų *Mei*n *Kampf* leidimą ir platinimą Lenkijos Respublikos teritorijoje, nors vokiečių mažuma tikrai turėjo galimybę paskaityti originalą.

1933 m. rugsėjį, t. y. praėjus keliems mėnesiams po to, kai Hitleris tapo Vokietijos kancleriu, Katovicų miesto teismas priėmė sprendimą konfiskuoti *Mein Kampf*, remdamasis Baudžiamojo kodekso 182 straipsniu, pagal kurį baudžiama už „lenkų tautos įžeidimą“[152]. Tiesiogine sprendimo priežastimi turėjo būti konkretus knygos fragmentas, kuriame teigiama, kad „lenkų elemento germanizacija visiškos germanizacijos būdu“ turėtų pražūtingų padarinių: „rasiniu požiūriu svetima tauta, vokiškai

išreiškianti savo svetimas mintis“, savo „nepilnavertiškumu kompromituotų mūsų tautos didybę ir orumą“[153].

1935 m. sausį, praėjus metams po Lenkijos ir Vokietijos deklaracijos dėl atsisakymo naudoti jėgą tarpusavio santykiuose pasirašymo, abipusių santykių akivaizdaus atšilimo laikotarpiu, Vokietijos ambasadorius Lenkijoje Hansas Adolfas fon Moltkė (*Hans Adolf von Moltke*) savo pranešime Berlynui informavo, kad teismo sprendimas dėl *Mein Kampf* buvo panaikintas. Nepaisant to, šios knygos platinimas Lenkijos teritorijoje susidūrė su dideliais sunkumais, ypač vakarinėse ir šiaurinėse vaivadijose.

Tas pat buvo ir su vertimo galimybėmis. Keletas lenkų vertėjų kreipėsi tiek į Vokietijos valdžios institucijas, tiek į leidyklą *Franz Eher Verlag*. Be kita ko, sutikimo išleisti vertimą siekė ir konservatyvaus dienraščio *Kurier Warszawski* korespondentė Marija Menčinska (*Maria Męcińska*). Žurnalistė net nurodė lenkų leidyklą, pasirengusią išleisti *Mein Kampf* vertimą. Tai buvo žinoma Gebetnerio (*Gebethner*) ir Volfo (*Wolff*), pasak Menčinskos, „vokiškos kilmės krikščioniška leidykla“. Vokietijos užsienio reikalų ministerija iš pradžių šiai idėjai pritarė, tačiau dėl iki šiol nepaaiškintų priežasčių vertimas nebuvo išleistas[154]. Tikriausiai pagrindinė kliūtis buvo žinoma *Franz Eher Verlag* pozicija, vienašališkai primetanti pareigą sutrumpinti tekstą.

Dabar viešojoje erdvėje galima rasti informaciją, kad XX a. ketvirtajame dešimtmetyje *Mein Kampf* buvo išversta Lenkijos kariuomenės aukštesniųjų karininkų vidiniam naudojimui, o vieną iš išlikusių egzempliorių saugo Vroclavo *Ossolineum*. Tačiau Osolinskių nacionalinio instituto Mokslinės informacijos skyriuje šio įvado autorius įsitikino, kad tokią prielaidą reikia atmesti[155]. Taigi galbūt kariniuose archyvuose slepiasi ekspertizės ir analitiniai tyrimai, susiję su Hitlerio knyga, skirti Antrosios Respublikos aukščiausiems pareigūnams? Varšuvos centrinės karinės bibliotekos fondų apžiūra, taip pat elektroninė paieška Rembertovo centrinio karinio archyvo fonduose šios prielaidos nepatvirtino.

Ar su lenkiškai išleista *Mein Kampf*, jei tokia egzistavo, arba su ja susijusiais tekstais buvo susipažinęs Juzefas Pilsudskis (*Józef Piłsudski*) ar Juzefas Bekas (*Józef Beck*), arba jų artimiausi bendradarbiai? Apie tai nieko nežinoma nei iš biografinių ir memuarinių veikalų, nei iš diplomatinių dokumentų rinkinių ar patikimų istorinių tyrimų[156]. Taip pat reikia pažymėti, kad interviu, kurį 1935 m. sausį Hitleris davė vieninteliam lenkų žurnalistui Kazimierui Smogoževskiui (*Kazimierz Smogorzewski*)[157], nėra nė menkiausios užuominos apie *Mein Kampf*. Antrosios Respublikos elitas, suvaržytas lenkų ir vokiečių santykių atšilimo programos po 1934 m. sausį pasirašytos deklaracijos dėl atsisakymo naudoti jėgą tarpusavio santykiuose, akivaizdžiai neužėmė jokios pozicijos, tačiau iš tyrimų matyti, kad Trečiojo Reicho vadovo

knygos turinys sulaukė nemažo Lenkijos visuomenės susidomėjimo. Žurnalistikoje, taip pat rimtesnio pobūdžio darbuose buvo cituojami *Mein Kampf* ištraukų vertimai, remiantis Hitlerio knygoje pateiktomis formuluotėmis buvo analizuojama Trečiojo Reicho politinė sistema[158].

Šiame kontekste verta paminėti „Savaitės kronikas" – Antonio Slonimskio (*Antoni Słonimski*, 1895–1976) feljetonus, kurie 1927–1939 m. buvo spausdinami žurnale *Wiadomości Literackie*. Autorius – poetas, dramaturgas ir publicistas, žinomas dėl intelektualaus ir aštraus stiliaus – labai atidžiai stebėjo įvykių raidą Trečiajame Reiche XX a. ketvirtajame dešimtmetyje. „Savaitės kronikose" jis komentavo Vokietijos totalitarizacijos procesą, remdamasis *Mein Kampf*, kuri, jo nuomone, turėjo „visus pusintelektualams skirtos Biblijos požymius"[159]. Iš tiesų sunku pervertinti Slonimskio pastabų tiek apie nacionalsocializmą, tiek apie jam gimininga sistemas – stalinizmą ir fašizmą – įžvalgumą ir net pranašiškumą.

Mein Kampf neabejotinai studijavo ir žymiausias Lenkijos germanofilas Vladislavas Studnickis (*Władysław Studnicki*)[160]. Jo raštuose galima rasti šios knygos pėdsakų. Tačiau tai buvo ne išsamios analizės, o tik paviršutiniškos pastabos. Viena vertus, Studnickis pritarė Hitleriui, kuris *Mein Kampf* teigė, kad Vokietijos politika Lenkijos atžvilgiu Pirmojo pasaulinio karo metu buvo „neišbaigta"[161]. Kita vertus, jis pritarė NSDAP vadovo apmąstymams apie žalingą propagandą, „kuri bando įtikinti tautą, kad priešininkas yra silpnas"[162]. Taip pat buvo paminėtas fragmentas iš Hitlerio „atsiminimų", apie kuriuos Studnickis rašė, „kad jo [NSDAP lyderio] šalininkų taktika buvo sukurta pergalės prieš socialistus per muštynes susirinkimuose"[163].

Visa tai nepakeičia pagrindinio fakto, kad susidomėjimas Trečiojo Reicho fiurerio knyga Lenkijoje, atsižvelgiant į jos pobūdį ir aptariamų problemų apimtį, turėjo būti – visų pirma oficialiuosiuose sluoksniuose – gerokai didesnis ir įgauti kur kas ryžtingesnę įspėjimo formą.

Reikia pridurti, kad vokiečių okupacijos metais Lenkijos pogrindžio leidyklose pasirodė dvi įdomios brošiūros. Viena iš jų – ištraukos iš *Mein Kampf* ir Hitlerio kalbų originalo kalba, kita – nedidelė Trečiojo Reicho vadovo knygos vertimų ištraukų rinktinė[164]. Tikriausiai tuomet Lenkijos pogrindyje dar nebuvo laiko, galimybių, o gal ir noro giliau apmąstyti, kas leistų plačiau ir įžvalgiau palyginti *Mein Kampf* išdėstytus Hitlerio tikslus su baisia, akivaizdžia karo realybe[165].

Apibendrinamoji išvada dėl Hitlerio pagrindinio leidinio recepcijos, deja, turi būti labai niūri. Daugiamilijoniniai tiražai Vokietijoje, šimtatūkstantiniai vertimų tiražai, neabejotinai platus skaitytojų ratas – tačiau nei patyrę politikai, žurnalistai, kultūros elitas, nei paprasti įvairių šalių piliečiai negebėjo atpažinti ir tinkamai

įvertinti iš *Mein Kampf* puslapių spinduliuojančio siaubo. Nepaisant pavienių pavojaus signalų, skambėjusių Vokietijoje ir kitose Europos šalyse, nepavyko laiku užkirsti kelio pavojui, suvokti žodžių ir veiksmų sąsajos. Vyravo nuostata viską sumenkinti, o vėliau – įsitikinimas, kad galima perimti kontrolę ir suvaldyti pavojingas nestabilaus, bet, atrodė, nekenksmingo fanatiko fantazijas.

Kai fanatizmas įgavo masinio, gerai organizuoto ir dinamiško kraštutinio politinio judėjimo pavidalą, lėtai, pernelyg lėtai, protingesniuose Europos sluoksniuose pradėjo rastis blaivumas ir noras jam priešintis. Tačiau jau buvo per vėlu. Neapykantos sėkla, pasėta *Mein Kampf* puslapiuose, ėmė duoti nuodingus vaisius...

Po Antrojo pasaulinio karo

Simbolinis lūžis turėjo įvykti 1945 m. spalį, kai *Mein Kampf* puslapių spaudos plokštės buvo perlydytos į Bavarijos laikraščio *Süddeutsche Zeitung* pirmojo numerio šabloną[166]. Sąjungininkų valdžia, nuo karo pabaigos okupavusi Vokietijos teritoriją, paragino sunaikinti *Mein Kampf* egzempliorius, taip pat uždraudė prekybą šia knyga. Be to, Trečiojo Reicho žlugimo akivaizdoje niekas pernelyg nesigyrė ją turintis ar žinantis jos turinį, taip pat neskubėjo ir jos parduoti. Nors tai sunku įvertinti, tikriausiai milijonai *Mein Kampf* egzempliorių buvo paslėpti įvairiuose vokiečių namų kampeliuose – iš sentimentų, kaip atminimas arba tikintis, kad jos rinkos vertė laikui bėgant augs.

Kadangi oficiali Hitlerio gyvenamoji vieta iki jo mirties buvo Miunchene (*Prinzregentenplatz* 16), ten veikiantis teismas (*Spruchkammer München* I) 1948 m. nusprendė konfiskuoti buvusio NSDAP vadovo turtą, įskaitant *Mein Kampf* autorių teises nuo 1945 m. Pietinę Vokietiją okupavusios JAV valdžios institucijos teisę disponuoti Hitlerio palikimu perdavė Bavarijos krašto vyriausybei, o tiksliau – tenykštei Finansų ministerijai.

Taip Bavarijos žemė tapo nacionalsocializmo „biblijos“ autorių teisių saugotoja. Šiuo atžvilgiu galiojo visos Vokietijos 1901 ir 1907 m. autorių teisių įstatymo (*Gesetz über Urheberrecht*) nuostatos, pakeistos 1965 m.; tuomet autorių teisių apsaugos terminas buvo pratęstas nuo penkiasdešimties iki septyniasdešimties metų.

Nors *Mein Kampf* autorių teises turėjo Bavarija, šalys už Vokietijos kalbinės erdvės ribų nesijautė įpareigotos laikytis šių nuostatų ir knygos leidimo klausimą sprendė savaip. Susiklostė keista, chaotiška situacija: vienose šalyse galiojo draudimas turėti ir platinti prieškarinius *Mein Kampf* egzempliorius, kitose buvo leidžiama turėti, bet

draudžiama platinti, dar kitose buvo draudžiama viskas, kas susiję su šia knyga, bet tuo pat metu draudimų nesilaikyta.

Ypatingos sumaišties pavyzdžiu galėtų būti pokario Prancūzija. Vėl apie save priminė Sorlo įmonė. Savininkas 1952 m. išleido į rinką dar vieną nesutrumpintą *Mein Kampf* leidimą ir kasmet parduodavo po keliasdešimt egzempliorių iš po prekystalio, o vėliau tai darė visiškai atvirai, be jokių kliūčių. Oficiali reakcija pasirodė tik 1979 m., kai Versalyje prieš teismą stojo leidėjas, kaltinamas išleidęs knygą, skatinančią diskriminaciją, neapykantą ar smurtą tam tikrų rasinių grupių, ypač žydų, atžvilgiu. Po teismo proceso, kuris sukėlė karštas diskusijas Prancūzijos visuomenėje, Sorlo buvo nubaustas didele bauda, tačiau teismas... neuždraudė platinti *Mein Kampf.* Apsiribojo tik įpareigojimu leidėjui prie kiekvieno knygos egzemplioriaus pridėti priedą su atitinkamu įspėjimu, savo nuosprendžio tekstu, taip pat 1972 m. Prancūzijos parlamento įstatymu dėl veiksmų, susijusių su rasinės neapykantos kurstymu, ir 1946 m. Niurnbergo tarptautinio karinio tribunolo nuosprendžiu.

Taip Prancūzijos skaitytojams, ir tikriausiai ne tik jiems, už 36 eurus buvo ir tebėra platinamas leidinys *Mein Kampf, mon combat* be jokio kritinio komentaro, tik su kelių puslapių priedu. Pastaruoju metu prancūzų kalba išleistos *Mein Kampf* per metus parduodama 2 500–3 000 egzempliorių. Po Fernano Sorlo mirties 1981 m. leidyklą perėmė jo trys sūnūs. Vienas iš jų interviu apgailestavo, kad jo tėvas XX a. aštuntajame dešimtmetyje praleido puikią progą. Tuomet jis galėjo išleisti kišeninę Hitlerio knygos versiją, kurios, jo nuomone, būtų buvę galima parduoti apie penkiasdešimt tūkstančių egzempliorių...[167] Niūrus paradoksas, kad išskirtines teises į šį leidinį turi kraštutinės dešinės leidykla, leidžianti Nacionaliniam frontui ideologiškai artimas publikacijas. Ji gauna pelną tiek iš *Mein Kampf* pardavimo, tiek imdama mokestį už didesnius ar mažesnius perspausdinimus.

Kartais įvairios bendruomenės, įskaitant menininkus, kelia protestus. 2007 m. didelio susidomėjimo tiek Prancūzijoje, tiek kitose Vakarų šalyse sulaukė Lindos Elijos (*Linda Ellia*), žydiškų šaknų turinčios jaunos prancūzės, iniciatyva. Ji parengė knygą[168] ir ypač originalaus formato parodos projektą[169] ir kreipėsi į įvairius žmones iš septyniolikos šalių – dailininkus, kino kūrėjus, fotografus, taip pat studentus ir Holokaustą išgyvenusius žmones, – kad jie ant atskirų į prancūzų kalbą išverstos *Mein Kampf* puslapių grafiškai išreikštų savo poziciją dėl nacių nusikaltimų.

Taip atsirado nepaprastai įtaigus šešių šimtų darbų koliažas – vienintelis tokio pobūdžio Hitlerio knygos sukeltų emocijų atspindys. Elijos albumui įvadą parašė Simon Veil (*Simone Veil*, 1927–2017), žinoma prancūzų politikė ir teisininkė, 1979–1982 m. ėjusi Europos Parlamento pirmininkės pareigas. Iš įžangos autorės

apmąstymų, be kita ko, išryškėja bejėgiškumas dėl nuolatinio *Mein Kampf* buvimo viešojoje erdvėje ir nesugebėjimo suvaldyti audringo, iš esmės nekontroliuojamo Hitlerio knygos leidimo prancūzų kalba.

Panašiai buvo ir su vertimų leidyba kitose šalyse[170]. Nuolat ilgėja šalių, kuriose kyla naujų leidybinių iniciatyvų, sąrašas, kartais tokių skirtingų kaip Indija, Turkija, Azerbaidžanas, Albanija. Indijoje 2003 m. beveik vienu metu šio darbo ėmėsi septynios leidyklos, o Turkijoje – nuo 2004 m. net penkiolika! Dėl to į Turkijos knygų rinką pateko daugiau nei šimtas tūkstančių vertimo egzempliorių[171].

Kinijoje, 1949 m. įvedus komunistinę sistemą, prieškariu kinų kalba išleista *Mein Kampf* buvo uždrausta. Daugelį metų prieigą prie valstybės reguliuojamų egzempliorių turėjo tik politiškai patikrinti naujausios istorijos tyrinėtojai. Laikui bėgant apribojimai pasirodė esą ne itin veiksmingi, nes Hitlerio knygos, dideliais tiražais išleistos Honkonge 1969 m., taip pat Taivane 1972, 1988, 1995 ir 1999 m., be didesnių sunkumų pasiekdavo „blusų turgus“ Kinijos Liaudies Respublikos gilumoje. Prie to prisidėjo dar ir nauja, 2016 m. Singapūre išleista nesutrumpinta versija kinų kalba, papildyta beveik šimtu Hitlerio nutapytų paveikslų reprodukcijų. Kinijos Liaudies Respublikos gyventojai šią knygą gali be jokių sunkumų užsisakyti paštu. Reikia paminėti ir tai, kad Kinijos internete yra tiek originalus, tiek išverstas *Mein Kampf* tekstas. Ten taip pat galima rasti daug įrašų, liudijančių apie kinų, ypač jaunosios kartos, susidomėjimą Trečiojo Reicho istorija, įskaitant visų pirma Adolfo Hitlerio gyvenimą ir veiklą[172].

Japonijoje kelioliką metų po Antrojo pasaulinio karo buvo uždrausta įsigyti *Mein Kampf*. 1961 m. pasirodė pirmasis pokarinis pakartotinis šios knygos leidimas japonų kalba, kiti leidimai – 1967, 1973 ir 2001 m.; tiražai nežinomi, bet tikriausiai siekė bent keliasdešimt tūkstančių egzempliorių. Be to, 2008 m. pasirodė japonų komiksas (*manga*), įkvėptas *Mein Kampf* turinio ir Hitlerio biografijos elementų. Leidinys, kurio tiražas, 2018 m. duomenimis, vertinamas daugiau kaip 45 tūkst. egzempliorių, tapo populiarus ne tik Japonijoje, bet ir Turkijoje bei Artimuosiuose Rytuose[173]. Reikia pridurti, kad arabų šalyse išleistas *Mein Kampf* vertimas, papildytas komiksu, dėl paplitusių antižydiškų ir antiizraeliškų nuotaikų nuolat ir aktyviai platinamas knygynuose.

Panašių pavyzdžių pasauliniu mastu galima rasti daug. Nesunku numanyti, kad didelė dalis vertimų patekdavo į ekstremistines aplinkas, kurios pritaikydavo Hitlerio knygos turinį prie savo įsivaizdavimų ir tikslų. Dėl to kyla dar didesnis pavojus, nes didžioji dalis vėl į apyvartą išleistų *Mein Kampf* egzempliorių neturi tinkamo kritinio komentaro. Dažnai tai sutrumpintos versijos, išverstos ne iš originalo kalbos, o dažniausiai iš anglų ar prancūzų, o tai neišvengiamai didina vertimo klaidų riziką[174].

Bavarijos valdžia, suprasdama situacijos rimtumą, ilgus metus kontroliavo vokišką rinką, neleisdama iš naujo išleisti šios nusikalstamos knygos. Ji taip pat bandė daryti įtaką užsienio įstatymų leidėjams, tikėdamasi bendrų veiksmų siekiant sustabdyti plintančią *Mein Kampf* leidimų ir pakartotinių spausdinimų bangą.

Tačiau kai 1992 m. buvo bandoma uždrausti Hitlerio knygos platinimą Švedijoje, tenykštis Aukščiausiasis Teismas nusprendė, kad Bavarijos vyriausybė neturi šios knygos autorių teisių, ir leidėjas buvo išteisintas; panašiai nutiko ir 2005 m. Azerbaidžane. Nors 1992 m. Rusija[175] ir 2007 m. Turkija uždraudė leidybą ir platinimą, nebuvo jokių galimybių šį sprendimą įvykdyti. 2004 m. Čekijoje ir 2005 m. Lenkijoje vyko teismo procesai prieš vertimų leidėjus. Jie netgi gavo atitinkamai trejų metų ir kelių mėnesių laisvės atėmimo bausmes su atidėjimu bei baudas, tačiau išspausdintus egzempliorius buvo įmanoma konfiskuoti tik nedideliu mastu[176].

Keistas sprendimas buvo priimtas dėl britų redaktoriaus Peterio Makgi (*Peter McGee*), Vokietijoje leidžiančio leidinių seriją *Zeitungszeugen* („Laikraščių liudininkai“). Kai 2012 m. pasirodė numeris su ištraukomis iš *Mein Kampf*, papildytomis istorikų komentarais, Miuncheno teismas įsakė išimti tiražą iš apyvartos. Leidėjas sureagavo išleisdamas numerį su užtušuotomis *Mein Kampf* ištraukomis. Skaitytojai gavo po voką, kuriuo pasinaudoję galėjo paštu asmeniškai gauti draudžiamą tekstą be užtušavimų. Ir pagaliau 2016 m. atvejis su Italijos dienraščiu *Il Giornale*, kai prie laikraščio numerio buvo pridėtas 1939 m. *Mein Kampf* vertimo tekstas. Pasipiktinimą išreiškė premjeras ir žymiausi Italijos politikai, taip pat Italijos žydų bendruomenė ir Izraelis. Tačiau tai mažai ką galėjo pakeisti. Laikraštis su kontroversišku priedu, nors ir didesne nei įprasta kaina, buvo išparduotas akimirksniu ir be jokių kliūčių.

Šie pavyzdžiai, atrinkti iš daugybės, rodo, kad teisingas siekis sustabdyti spontanišką Hitlerio knygos platinimą, ar tai būtų originalo kalba, ar vertimai, davė menkus rezultatus. Jei pridėsime elektronines ir internetines knygų versijas, kurių pasiekiamumas sunkiai įvertinamas, bet tikrai nėra nereikšmingas, tenka su liūdesiu konstatuoti, kad tai buvo ir tebėra „kova su vėjo malūnais“.

Tačiau 2015 m. gruodžio 31 d., praėjus septyniasdešimčiai metų po autoriaus mirties, Bavarijai priklausančios *Mein Kampf* autorių teisės nustojo galioti. Nuo 2016 m. sausio 1 d. Hitlerio knyga tapo viešojo naudojimo objektu, vadinasi, originalo kalba ir išverstą ją gali leisti bet kas, kad ir kokie būtų motyvai[177].

Numatydamos įvykių eigą, Bavarijos valdžios institucijos, iš anksto gavusios Vokietijos žydų centrinės tarybos sutikimą, kreipėsi į garsųjį Šiuolaikinės istorijos institutą (*Institut für Zeitgeschichte, IfZG*) Miunchene siūlydamos išleisti *Mein Kampf* laikantis mokslinio darbo principų. 2012 m. balandžio mėn. buvo pasirašyta

atitinkama sutartis: IfZG prisiėmė atsakomybę už turinio parengimą, o Bavarijos valdžia, konkrečiai – šios federalinės žemės Finansų ministerija, pažadėjo padengti visos iniciatyvos išlaidas; dotacija turėjo siekti pusę milijono eurų. Buvo suburta tyrėjų komanda, kurią, kaip vėliau paaiškėjo, iš viso sudarė 150 žmonių, ir darbai prasidėjo.

2012 m. rugsėjo mėnesį Bavarijos vyriausybės ministras pirmininkas Horstas Zėhoferis (*Horst Seehofer*) surengė oficialų vizitą Izraelyje. Kaip pasakojo vyriausybinės delegacijos narys, Bavarijos kultūros ministras Liudvigas Špenlė (*Ludwig Spaenle*), Izraelio šeimininkai leido suprasti, kad jie visiškai nepritaria idėjai išleisti mokslinį *Mein Kampf* leidimą ir dar užsakytą Bavarijos vyriausybės ir pažymėtą Bavarijos herbu[178]. Premjeras Zėhoferis leidosi įtikinamas, kad tai pažemins aukų orumą, ir grįžęs į Miuncheną ėmė ieškoti teisinio pagrindo, kad būtų galima sutrukdyti *Mein Kampf* leidybai po 2015 m. gruodžio 31 d.

2013 m. gruodžio mėn. Bavarijos premjero kanceliarija netikėtai paskelbė, kad atsisako finansuoti IfZG projektą išleisti Hitlerio knygą. Tuo pat metu buvo paskelbta, kad bandymai išleisti tokias knygas, net ir mokslinio pobūdžio, bus persekiojami pagal kaltinimą smurto ir neapykantos kurstymu (*Volksverhetzung*); už tokį veiksmą grėstų nuo trijų mėnesių iki penkerių metų laisvės atėmimo bausmė[179]. Bavarijos valdžios sprendimas IfZG sukėlė nuostabą, artimą apstulbimui[180]. Nepaisant atsisakymo finansuoti ir grasinimų patraukti baudžiamojon atsakomybėn, IfZG vadovybė nusprendė tęsti kritinio *Mein Kampf* leidimo darbą. Taip po kelerių metų intensyvaus darbo leidimas išvydo dienos šviesą.

Kritinis Šiuolaikinės istorijos instituto Miunchene leidimas

2016 m. sausio 8 d. IfZG būstinėje Miunchene įvyko spaudos konferencija, kurioje buvo pristatytas pirmasis nuo 1945 m. *Mein Kampf* leidimas Vokietijoje[181]. Įvadinius pranešimus skaitė du istorikai: britas prof. Ianas Keršou (*Ian Kershaw*) ir vokietis, IfZG direktorius, prof. Andreas Viršingas (*Andreas Wirsching*). Svečias iš Didžiosios Britanijos parėmė šią leidybinę iniciatyvą ir pagyrė leidėjų pastangas. Jis pripažino, kad šiuolaikinė Vokietija su savo stabilia demokratija neturėtų vengti tokių kontroversiškų leidinių, o šiandieniniai skaitytojai tikrai nepasiduos Hitlerio argumentams, išdėstytiems *Mein Kampf.* Laisva visuomenė, padarė išvadą britų istorikas, neturėtų bijoti šios knygos, net jei tai „blogio knyga“ (*Buch des Bösen*).

Prof. Viršingas pripažino, kad kritinio *Mein Kampf* leidimo parengimas buvo istorikų pareiga visuomenei. Palikti tokius „nežmoniškus“ tekstus be komentarų,

leisti juos platinti be apmąstymų būtų neatsakinga ir rizikinga. Be to, Hitlerio knygos leidimas kartu su išsamiais paaiškinimais turi būti deramos pagarbos nacionalsocializmo aukoms išraiška. Vokietijos istorikas pridūrė, kad kritinis *Mein Kampf* leidimas yra labai svarbus istorinio ir politinio švietimo požiūriu. Knyga bus sąmoningai parduodama už palyginti nedidelę kainą (Vokietijoje – 59 eurai, Austrijoje – 60,70 euro), kad be pernelyg didelio komercializavimo pasiektų platų skaitytojų ratą ir leistų demistifikuoti jos turinį.

Leidybos vadovas ir bendraredaktorius dr. Kristianas Hartmanas (*Christian Hartmann*) iš IfZG pristatė redagavimo darbo tikslus ir eigą. Jo nuomone, *Mein Kampf* yra daugiau nei tik istorinis šaltinis – ši knyga buvo ir tebėra simbolis, kuris, tiesa, pakeitė savo pobūdį. Praeityje ji buvo vadinama „nacionalsocializmo Biblija“, o dabar yra „Blogio Gralis“ (*Graal des Bösen*)[182], „nežmoniškos ir žudikiškos ideologijos, kurios įgyvendinimas [...] baigėsi didžiausia katastrofa, kokią žino istorija, idėjinis centras“. Dr. Hartmanas pasiūlė naują požiūrį į šį šaltinį, apibūdindamas jį kaip „leidinį su pozicija“ (*Edition mit Standpunkt*). Tai apima ne tik atskirų fragmentų komentavimą, bet ir originalaus teksto nagrinėjimą platesniame istoriniame kontekste. Komentarai ir išnašos, kurių kritiniame leidime yra daugiau kaip 3 700, labai plačiai papildo ir paaiškina šaltinio tekstą. Juose galima rasti biografinių duomenų pataisymus, nuorodas į autoriaus idėjines įtakas, faktinių klaidų pataisymus, *Mein Kampf* minimų įvykių kontekstualizavimą ir, pagaliau, knygos turinio sąsajas su nacionalsocialistine politika 1933–1945 m.

Taip pat reikia pažymėti, kad kritiniame leidime Hitlerio knygos tekstas yra didesnio rinkinio, susidedančio iš dviejų A4 formato tomų, kurių bendras puslapių skaičius siekia 1 966 (947 ir 1 019), fragmentas. Leidimo pagrindu tapo pirmasis 1925–1926 m. *Mein Kampf* leidimas, todėl dešinėje puslapio paraštėje šalia dalykinio, asmeninio ir bibliografinio pobūdžio komentarų bei išnašų yra ir pastabos apie teksto pakeitimus, daugiausia stilistinio pobūdžio. Jos buvo daromos iki 1944 m., daugiausia XX a. ketvirtajame dešimtmetyje.

Be originalių teksto puslapių, komentarų, išnašų ir pastabų, Miuncheno leidimas apima IfZG direktoriaus prof. Viršingo pratarmę, septyniasdešimt penkių puslapių redakcinį įvadą, taip pat keliolika iliustracijų, visų žinomų *Mein Kampf* vertimų iki 1945 m. sąrašą, išsamią bibliografiją, svarbiausių su Hitlerio knyga susijusių asmenybių biografijas bei asmenvardžių, geografinę ir teminę rodykles.

Be jokios perdėtos dramos galima teigti, kad beveik šešis kilogramus sveriantis Miuncheno Šiuolaikinės istorijos instituto istorikų darbas yra tikrai begalinio kruopštumo rezultatas, galintis tapti pavyzdžiu, kaip leisti istorinius šaltinius, turinčius

didelį – tiesiogine ir perkeltine prasme – svorį. Du milžiniški tomai, apvilkti pilka, vizualiai nelabai patrauklia drobe, gali, žinoma, atbaidyti mažiau patyrusį skaitytoją, tačiau nėra abejonių, kad komentarų ir išnašų gausus kritinis *Mein Kampf* leidimas pirmiausia turėjo pasirodyti būtent Vokietijoje. Galbūt skeptikai ir nepatenkintieji, kurių, kaip žinoma, niekada ir niekur netrūksta, apkaltins Miuncheno leidinio autorius demonstratyviu politiniu korektiškumu ar netgi superkorektiškumu. Tačiau tai nekeičia pagrindinio ir svarbaus fakto: vokiečiai pagaliau gavo Adolfo Hitlerio „kūrinį" tokia forma, kuri pašalina bet kokias dviprasmybes ir net pačius tragiškiausius bei skausmingiausius įvykius vadina tikraisiais vardais. Ši knyga turi sukelti apmąstymų bangą. Gaila tik, kad keliomis kartomis pavėluotai...

2016 m. pradžioje prasidėjo kritinio *Mein Kampf* leidimo platinimas. Vis nauji ženklai rodo, kad leidimas sulaukia labai didelio skaitytojų susidomėjimo, vis dažniau kalbama apie pasiektą ar net viršytą šimto tūkstančių egzempliorių tiražą[183]. Be to, labai svarbu, kad nesigirdi, jog kritinio Hitlerio knygos leidimo pasirodymas sukeltų kokių nors socialinių ar politinių neramumų. Priešingai – įvairiuose komentaruose pabrėžiama, kad niūria legenda apipinto Trečiojo Reicho vado leidinio išleidimas tokiu pavidalu pataikė į „dešimtuką" – pasiekė numatytus pažintinius, didaktinius ir auklėjimo tikslus. Bavarijos valdžia kol kas nepriėmė jokios pozicijos. Bet kuriuo atveju apie būtinybę taikyti baudžiamąsias sankcijas ji nemini...

Lenkiškas kritinis *Mein Kampf* leidimas

Pasibaigus Antrajam pasauliniam karui, oficialiai nepaskelbus, buvo išmetami ir naikinami vokiečių kalba išleisti *Mein Kampf* egzemplioriai, ypač vakarinėse ir šiaurinėse žemėse, prijungtose prie Lenkijos. 1951 m., remiantis cenzūros (Pagrindinė spaudos, leidinių ir renginių kontrolės tarnyba, GUKPPiW) nurodymu, buvo įsakyta nedelsiant pašalinti visus *Mein Kampf* egzempliorius, dar saugomus Lenkijos bibliotekose ir archyvuose[184]. Tam tikras, sunkiai nustatomas jų skaičius buvo paslėptas tiek kai kurių institucijų fonduose, tiek pas privačius asmenis. Šios knygos apyvarta beveik nutrūko arba kolekcininkai ją kruopščiai slėpė, o tai lėmė aukštą parduodamų prieškarinių egzempliorių kainą. Tokia padėtis Lenkijoje tęsėsi kelis dešimtmečius. Po 1989 m., ypač 1990 m. likvidavus GUKPPiW, atgijo vokiškų ir angliškų *Mein Kampf* egzempliorių apyvarta, nors oficialaus leidimo tam nebuvo.

1992–2005 m. pasirodė trys Hitlerio knygos leidimai lenkų kalba – visi sutrumpinti, be pažymėtų sutrumpinimo vietų, du iš jų išversti iš anglų kalbos.

Be to, elektroninėje erdvėje yra dvi publikacijos, iš kurių viena yra nesutrumpinta, išversta iš anglų kalbos, o kita – knygos leidimo pakartojimas. Labai svarbu tai, kad nė viename iš iki šiol išleistų *Mein Kampf* vertimų į lenkų kalbą nėra tikro kritinio vertinimo, t. y. išsamaus įvado, tinkamai parinktų išnašų ir bibliografijos[185].

Lenkų leidėjas, ketindamas išleisti kritinę Hitlerio knygos versiją lenkų kalba, žinoma, svarstė galimybę kreiptis į Miuncheno institutą dėl teisės versti jo leidinį. Tačiau geriau apgalvojus nugalėjo sumanymas šį projektą įgyvendinti savo jėgomis, pasitelkiant lenkų istoriką, kuris jau daugelį metų specializuojasi lenkų ir vokiečių santykių klausimais ir turi tam tikrą patirtį verčiant vokiečių istorinę literatūrą. Šių eilučių autorius sutiko bendradarbiauti su leidykla *Bellona*, įsitikinęs, kad bus įmanoma išleisti *Mein Kampf* lenkų kalba, nors ir kuklesnį nei Miuncheno leidimą, bet parengtą atsižvelgiant į lenkų skaitytojų interesus.

Vertimo ir kritinio leidimo pagrindu pasirinktas 1942 m. *Mein Kampf* leidimas, jau išspausdintas lotynų rašmenimis ir turintis didelę dalį redakcinių pataisų, kurias nuo XX a. trečiojo dešimtmečio pabaigos įvedė *Franz Eher Verlag*. Kadangi originalioje Hitlerio knygoje pateikta rodyklė turi didelę pažintinę reikšmę, buvo nuspręsta visą ją išversti į lenkų kalbą; Miuncheno leidime to nebuvo padaryta. Taip pat buvo išsaugoti fragmentai, pateikti išskirtiniu šriftu, pabrėžiantys formuluotes, ypač svarbias *Mein Kampf* autoriaus požiūriu.

Vertėjui, kuris taip pat yra ir lenkiškų kritinių komentarų autorius, labai pasitarnavo Miuncheno leidimas. Iš jo, pateikdamas atitinkamas pastabas, jis į savo išnašas įtraukė nemažai informacijos, be to, ten rado įkvėpimo savo paties šaltinių ir bibliografijos paieškoms. Tai visų pirma apėmė nacionalsocializmo istorijos šaltinius, su Adolfu Hitleriu susijusius biografinius tyrimus, taip pat lenkų ir užsienio kalbų leidinius, susijusius su naujausia Vokietijos istorija. Naudotų darbų pavadinimai pateikti bibliografijoje.

Gerbdamas ir vertindamas Miuncheno leidimo turinį, kritinio lenkiško leidimo vertėjas atidžiai stengėsi neperlenkti lazdos dėl siūlomų išnašų skaičiaus. Jam visų pirma rūpėjo pateikti informaciją, būtiną originaliam tekstui suprasti, ištaisyti neabejotinas faktines klaidas ir akivaizdžiai klaidingus vertinimus, o pagrįstais atvejais – nurodyti skaitytojui tolesnių tyrimų kryptis. Akivaizdu, kad tiek įvado pobūdis, tiek išnašų pasirinkimas ir jų forma yra kritinių komentarų autoriaus subjektyvių pasirinkimų pasekmė, jo dalykinės kompetencijos rezultatas, taigi už galimas spragas ir netikslumus atsakomybė tenka vien tik jam.

Bet kuriuo atveju, kritinių komentarų autorius, rengdamas *Mein Kampf* leidimą lenkų kalba, dėjo visas įmanomas pastangas, kad pasiektų optimalų rezultatą:

rastų tinkamą pusiausvyrą tarp vertimo teksto ir komentarų, pateiktų išnašose. Jis tikisi, kad kritiškesnis ir reiklesnis skaitytojas susiras Miuncheno leidimą ir taip praplės savo žinias. O galbūt jis sulauks ir viso licencijuoto Miuncheno leidimo Lenkijoje?

Be to, šio leidinio išnašos atlieka ir kitą svarbią funkciją. Ji kyla iš jau minėtų akivaizdžių *Mein Kampf* teksto trūkumų. Tai gali sukelti vertėjui pagundą „pataisyti" ir „supaprastinti" originalą, suteikti jam daugiau aiškumo ir stilistinio sklandumo. Kita vertus, iš vertėjo tikimasi ne tik adekvataus turinio perteikimo, bet ir tikslinės kalbos, šiuo atveju – lenkų, taisyklių laikymosi.

Verčiant *Mein Kampf* daugeliu atvejų kildavo konfliktas tarp ištikimybės originalo teksto raidei bei dvasiai ir lenkų kalbos reikalavimų. Šioje situacijoje labai pravertė išnašos, kuriose abejotinais atvejais buvo galima palyginimui pateikti neaiškų ar ginčytiną originalaus teksto fragmentą, pabandyti atsakyti į esminį klausimą „ką autorius norėjo tuo pasakyti?" ir galiausiai pasiūlyti alternatyvų vertimą (arba vertimus). Be abejo, tokie veiksmai neišsklaidė visų abejonių, susijusių su verčiamu tekstu. Tačiau galbūt jie bent iš dalies paaiškino Hitlerio knygos neaiškumus.

Baigdami įvadines mintis, pabandysime atsakyti į klausimus, kurie, be abejo, kyla ne vienam potencialiam *Mein Kampf* skaitytojui: kam versti šią knygą, dar ir laikantis akademinių reikalavimų? Ar nebūtų geriau ją ignoruoti, nes nuo Hitlerio mirties ir nacionalsocializmo žlugimo praėjo daug metų, padėtis pasaulyje ir atskirose šalyse pasikeitė kardinaliai, o tai, apie ką rašė NSDAP lyderis, jau praeityje, o tiksliau – istorijos šiukšlyne?

Prieš imdamasis darbo, šių eilučių autorius uždavė minėtus klausimus Lenkijos istorikų ir politologų bendruomenei. Kilusioje diskusijoje buvo išsakyta nemažai įdomių minčių. Ji taip pat parodė, kad yra skirtingų nuomonių[186]: vieni pasisakė už leidimą, kiti tam kategoriškai priešinosi. Tačiau šių eilučių autorius yra tvirtai įsitikinęs, kad leidinys turi būti išleistas, laikydamas pagrįstais šiuos argumentus:

1. Esamos teisinės priežastys (įstatymas, draudžiantis skleisti nacių, fašistų ir komunistų turinį ir pan.) šiuo atveju negali būti kliūtis, nes kalbama apie leidinį, turintį būtiną mokslinį komentarą ir, be pažintinių aspektų, perteikiantį svarbią šviečiamąją ir socialinę žinią[187].
2. *Mein Kampf* yra labai reprezentatyvus dokumentas, atskleidžiantis žmogaus, kuris atliko tiek svarbų, tiek grėsmingą vaidmenį naujausioje pasaulio, visų pirma Europos, Vokietijos ir – *last but not least* – Lenkijos istorijoje, įvaizdį ir pažiūras.
3. Priešingai nei stereotipiškai manoma, Hitlerio knygoje, be gausių silpnų vietų su autoriaus miglotais, pseudomoksliniais išvedžiojimais, yra fragmentų,

kuriuos vis dar reikia skaityti atidžiai. Visų pirma kalbama apie „mirtino“ ir „amžino“ priešo įvaizdžio kūrimą, propagandos vaidmenį masinio politinio poveikio procese, taip pat nacių geopolitikos pagrindų formavimą („gyvenamosios erdvės“ užkariavimą, sąjungų sistemos kūrimą).

4. Gali būti, kad panaikinus teisinius apribojimus Bavarijoje pasirodys dar daugiau vertimų, išleistų skubotai ir neatsakingai, be kritinio vertinimo, sutrumpintų nepažymint sutrumpinimų, išverstų – nežinia kodėl – iš anglų kalbos. Leidimo su moksliniu vertinimu pasirodymas turėtų bent jau neutralizuoti beverčių, greito pelno siekiančių leidybinių iniciatyvų poveikį.
5. Kritinis *Mei*n *Kampf* leidimas taip pat padės išsklaidyti ilgametės, nesveikos sensacijos, kuri paprastai – o šiuo atveju ypač – lydi vadinamąjį uždraustąjį vaisių, šešėlį.
6. Kritinį Hitlerio knygos leidimą reikėtų vertinti kaip pagarbos išraišką visoms, įskaitant ir lenkų, nacizmo aukoms, taip pat kaip priminimą tai nemažai daliai žmonių, kurie netiki, kad *historia magistra vitae est* (lot. istorija yra gyvenimo mokytoja – red.).

Ar *Mein Kampf* yra mitinė „Pandoros skrynia“, kurios turinys, ją atidarius, sukrės šiuolaikinius žmones, ypač jaunimą, kurie dėl akivaizdžių priežasčių neprisimena prieš kelis dešimtmečius buvusių įvykių? Ar kyla pavojus, kad *Mein Kampf* turinio paveikti pabus vaiduokliai ir sutrikdys ir taip jau nerimą keliančių reiškinių kupiną šiuolaikinio pasaulio vaizdą?

Šių eilučių autorius yra įsitikinęs, kad taip neatsitiks. Priešingai, *Mein Kampf* turinio pristatymas šiuolaikiniam skaitytojui padės atpažinti pavojingus nacių pasaulio pertvarkymo programos absurdus, taip pat nustatyti taškus, žyminčius pradžią kelio, atvedusio nacionalsocialistus, o kartu su jais ir visą Vokietiją, prie nusikaltimų ir naikinimo. Tai galbūt leis pagaliau išsamiai atsakyti į daugelį kankinantį klausimą, kaip atsitiko, kad niekam pernelyg nepažįstamas iš Austrijos pasienio miestelio, pasinaudodamas Veimaro Respublikos demokratiniais mechanizmais, sugebėjo perimti vienos iš svarbiausių pasaulio valstybių valdžią ir paversti ją siaubinga diktatūra, atvedusia žmoniją prie bedugnės krašto.

Ne be pagrindo dr. Hartmanas, vienas iš Miuncheno kritinio *Mein Kampf* leidimo leidėjų, paminėjo redagavimo darbo metu jį lydėjusį gėdos jausmą, kad vokiečiai, „kurie ne be priežasties buvo laikomi poetų ir filosofų tauta, leidosi apgaunami tokio žmogaus ir tokios knygos“[188]. Vokiečių istorikas iš esmės pakartojo frazę, kurią 1944 m. išplėtotu ir atviru klausimu suformulavo Tomas Manas vienoje iš savo radijo kalbų iš užjūrio, skirtų vokiečių klausytojams:

„Kaip įmanoma, – klausė jis, – *kad vokiečiai ir pasaulis leido šiam kruvinam pienburniui, šiai intelektualinei ir moralinei vidutinybei, šiai tamsiai ir melagingai sielelei, šiam iš esmės bailiui, šiam nevykusiam, apdovanotam tik nešvaria įtikinėjimo jėga individui atlikti istorinį vaidmenį ir iš drąsiai sukauptų nusikaltimų pasistatyti pjedestalą, ant kurio bent jau sau pačiam – šiandien jau tik sau pačiam – atrodo didis?*“[189]

O sekant šiuo pėdsaku pagaliau galima užduoti esminį klausimą: kaip atsitiko, kad laiku neatsirado tinkamų žmonių, gebančių atpažinti artėjančią katastrofą, o svarbiausia – galinčių jai veiksmingai užkirsti kelią? Ar *Mein Kampf* egzistavimas nėra kaltinimas visiems to meto pasaulio svarbiems ir galingiems žmonėms, kurie nesiėmė būtinų veiksmų, už kuriuos tenka istorinė atsakomybė ir kuriuos turėtų slėgti neištrinami sąžinės priekaištai?

Ieškant atsakymų į šiuos klausimus, susijusius su vis labiau tolstančia praeitimi, reikia nuolat prisiminti, kad *Mein Kampf* propaguojama ideologija vis dar turi tam tikrą emocinį potencialą ir mąstymo būdą, patrauklų skaitytojams, neturintiems savirefleksijos jausmo ir būtino kritiškumo. Ši knyga yra įtaigus rasizmu ir kraštutiniu nacionalizmu pagrįstos neapykantos tyrimas. Ji siūlo paprastus, tiksliau sakant – primityvius receptus, turinčius išgydyti visas šio pasaulio ligas. Ji rodo demonizuotus priešus ir idealizuotus draugus, piešia viliojančią gerovės viziją, pagrįstą teritorine ekspansija, išgryninta tautine bendruomene ir socialiniu bei ekonominiu suvienodinimu.

Trumpai tariant, šviesi perspektyva valstybei be konfliktų ir susiskaldymų, nes kaipgi apie juos bus galima kalbėti, jei vidiniai ir išoriniai priešai bus sunaikinti, o Didysis Vokietijos Reichas, tvirta ranka valdomas neklystančio vado, užims pirmaujančią vietą Europoje, o galbūt ir pasaulyje?

Tokį mąstymo modelį ir jį lydinčius daugiau ar mažiau iracionalius argumentus reikia nuolat demaskuoti ir smerkti. Laikais, kai vėl populiarėja šūkiai apie „svetimųjų“ eliminavimą, nesilpnėja susižavėjimas „stiprios rankos“ valdymu ir auga pasirengimas naudoti smurtą viešojoje diskusijoje, naujas Hitlerio knygos perskaitymas, papildytas dalykiškais komentarais, taip pat ir apie tai, „kas buvo paskui ir kuo tai baigėsi“, gali ir turėtų būti svarbus įspėjimas, ypač ateinančioms kartoms.

Kad tai yra būtina, įtikina viena iš teatro premjerų, įvykusi Varšuvoje 2019 m. kovą. Scenoje daugiau nei dvi su puse valandos buvo deklamuojami *Mein Kampf* fragmentai, atrinkti ir stilistiškai sušvelninti. Be šokiruojančių efektų, kurie, matyt, turėjo patraukti žiūrovus, spektaklis perteikė žinią, kurią paprasčiausiai išreiškė vienas jaunas, akivaizdžiai susijaudinęs žiūrovas, užkalbintas šių eilučių autoriaus: „Pone, tas vyras [Hitleris] tikrai buvo teisus daugeliu atžvilgių!“ Ar būtent to siekė

NUKENTĖJUSIŲJŲ NUO
NUSIKALSTAMO REŽIMO ATMINIMUI,
KAIP PAMOKA ATEITIES KARTOMS.

Mein Kampf – vienas svarbiausių, kontroversiškiausių ir pavojingiausių XX a. politinių tekstų. Hitleris joje išdėstė nacionalsocializmo pagrindines nuostatas – rasizmą, antisemitizmą ir agresyvios ekspansijos siekį. Režimui atėjus į valdžią, šios idėjos tapo valstybės politikos dalimi, o jų padariniai – pasauliniu karu ir Holokaustu. Knyga tapo atpažįstama dėl Hitlerio vaidmens istorijoje, jos plataus plitimo nacių valdymo metais ir ilgai trukusių ginčų dėl jos leidimo vėlesniais metais.

Šį leidimą su įžanga, išnašomis ir atrinkta bibliografija parengė lenkų istorikas ir politologas profesorius Eugeniuszas Cezary`is Królis. Jau daug metų jis tyrinėja nacionalsocializmo ideologiją ir propagandą, nacistinės Vokietijos vadovų veiklą bei jos padarinius.

Lietuvišką leidimą papildo Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centro vadovo, istoriko dr. Arūno Bubnio įžanga apie knygos atsiradimą, idėjas ir istorinį poveikį.

Istoriniai komentarai ir išnašos padeda tekstą suprasti jo epochos kontekste, atpažinti neapykantos ideologijos ir propagandos mechanizmus bei suvokti, kur jie gali nuvesti. Tai kritiškai komentuojamas istorinis šaltinis ir perspėjimas nekartoti praeities klaidų.

Skaityk.
Komentuok.
Sek.
linktr.ee/obuolys.lt

ISBN 978-609-502-035-2
9 786095 020352
Negrožinė literatūra > Politika

SKAITANTIS ŽMOGUS YRA GRAŽUS